

Domnului Doctor Harescu,
Salutare amical ^{parte} *vechii lui sau elevului*
9042 **REMINISCENTE** *tutorelui.*

DIN

REBELULŪ ROMÂNŌ - RUSO - TURCŪ

AL ANULUI 1877

ȘI ROLUL

SOCIETATEI „CRUCEA-ROȘIE”

TIMP DE PACE ȘI DE REBEL

Dr. LUDOVIC FIALLA

Vechiu Profesor de Anatomie și chirurg primar la spitalele civile din București.
Fost chirurg cap al spitalelor timporale ale «Crucei-Roșie» la Turnu-Măgurele
în anul rebelului. Medaliat luptător pentru Independența Română. Oficer
al Stelei României. Comandor al mai multor ordine etc. etc.

INST. MED. FARM.
71 de-Kureș
Biblioteca Centrală
Inv. Nr. 68.560

BUCURESCI

TIPOGRAFIA JOAN WEISS, CALEA VICTORIEI 29.

1892.

9042

31 MAY 2004

12 85 1

P R E F A C I A

În resbelul româno-ruso-turc din anul 1877, am luat o parte foarte activă lângă armata noastră, fiind fost numit cap al serviciului spitalelor timporale ale „Crucei-Roșie“ la Turnu-Măgurele.

Câte-va luni, cât am luat parte, fură atât de instructive, în cât ași considera ca o omitere necusabilă d'a nu însemna tot ce am văzut și a nu aduna toate experiențele, ce pentru viitor ar putea fi de óre-care utilitate.

Am așteptat ca o pană mai abilă să se ocupe de cestiunea acésta, dar anii trec și incertitudinea viitorului mă îndeamnă a depune noțiunile mele în favorul patriei.

Resbelele din urmă aũ dovedit că, din cauza perfecționărei armelor de foc, vulnerările sunt atât de numeroșe, în cât societăți de bine-facere trebuie să vie în ajutorul armatelor, nemaĩ

fiind ele în stare a da singure îngrijirile necesarii vulneraţilor.

De la 1877, armele de foc s'a mai perfecţionat într'un mod surprinzător; un minut produce atâtea răniri, câte mai înainte nu se puteu produce în ore întregi; apelul de la „Crucea Roşie“ către societate este atât mai ardent, este absolut necesar pentru ca vigilenţa acestei societăţi să facă pasuri egale cu perfecţionarea armelor destructive.

Cât timp civilisaţiunea admite încă resbele, şi oamenii se mai lasă a fi întrebuinţaţi a distruge tot ce produc artele, a nimici munca şi averea unui popor, declarat *momentan* inamic, că este în utilitatea patriei d'a ucide şi a mutila pe semenii noştri, pe cari ar trebui să i iubim ca pe noi însine, atât timp societatea „Crucea Roşie“ are drept a cere sacrificii abundente de la noi, având însă datoria sacră ca în orî ce moment dat, să fie gata a da ajutoare eminente şi suficiente luptătorilor.

Am avut ocasiune a vedea, la resbelul anului 1877, miseriile resbelului în totă cruzimea lor; am avut miî de ocasiuni a vedea insuficienţa omenescă întru a micşora cât de puţin suferinţele, şi de multe ori avui durerea sufletescă de a sta paralisat faţă cu nenorocirile umane.

Ştiu că sute şi miî de ómeni s'au convins despre acéstă veritate — care cu cât este de

tristă,—cu atât mai mult mă face să nutresc în inima mea speranța—care nu poate să fie vana—că cu perfecționarea armelor, popóarele nu vor mai fi în stare d'a contribui uicî cu bani, nicî cu contingentul armat; și a trebuit acest mare ocol pîna cînd în fine lumea va fi silită a găsi un alt mijloc de arbitragiu, de cât a distruge în câte-va ore avuția și familiile cetățenilor prin resbele, și atunci, în timp de pace, societatea „Crucci-Roșie“ va avea adevăratul sîu rol salvator.

Așî dori să fim aprópe de acest timp fericit!

Dînd aceste enugetări publicității, sum convins că vor oferi multe lucruri instructive, și, înțesând multe episoade vîzute de mine, va fi și pentru memoria trecutului. În prima ordine însă ținta mea este binele luptătorilor vulnerați, și reușind d'a ușura cătuși de puțin suferințele lor, mă voiî simți fórte satisfăcut.

AUTORUL

București, 15 Septembrie 1892.

ROLUL SOCIETĂȚII „CRUCEA-ROȘIE” ÎN TIMP DE PACE

Armatele, în timp de pace, exersază forțele ostașilor, încercă perfecțiunea armelor și-și pun toate silințele a întrece abilitatea și înarmarea, măsurându-se cu cele-lalte armate, se silesc chiar a întrece una pe alta în perfecțiunea și iuțeala de punere pe picior de resbel.

«*Si vis pacem para bellum*» dăce unŭ vechiŭ proverb latin, și, ca toate proverbele, conține veritatea basată pe experiențe.

Serviciile sanitare ale armatelor se perfecționează tot în timp de pace, medicii militari se deprind mereŭ cu inovațiunile în ramura lor și sunt gata a aduce serviciile lor ostașilor.

Societatea *Crucei-Roșie*, instituțiunea cea mai umană a secolului nostru, are un rol îndoit, căci, chiar în timp de pace, trebuie să fie utilă ómenilor, trebuie în acelaș timp să se pregătescă a fi gata a da ajutoarele cele mai puternice în cas de resbel.

În fața perfecționării armelor de foc, guvernele nu mai sunt în stare a da ajutoarele necesari vulnerațiilor.

Prin *Crucea Roșie* societatea își impune a veni în ajutorul soldaților răniți, și de aceea se cere de la Crucea-Roșie un serviciu suficient și rapid la timp necesar.

Instituțiunea *Crucea Roșie* este idea unui patrician din Geneva, anume Henric Dunant. Fericitul fondator al Convențiunei din Geneva, condus de inimă salvătoare, s'a dus la câmpul de luptă la Solferino, unde 300,000 de ómenî, luptând în timp de 15 ore, zăcéu peste 40,000 de vulnerați; a văzut sutimi de luptători, pe câmpul de luptă, murind, de fóme, de sete și de obosire, neavênd în 24 de ore pe nimenî în ajutorul lor.

Cu apă și cu pâine ar fi putut să scape mulți de peire; sute de ómenî a văzut murind, perzându-și sângene din rănile primite.

Convins că ajutóarele medicale, ce se dau armatelor, sunt insuficiente față cu exigențele actuale, și că la tóte locurile lipsesc mijlócele și brațele necesare, a descris într'o broșură tot ce a văzut pe câmpul de luptă, a apelat la sentimentele nobile în lume, și în urma acestei scrieri, «Societatea utilității publice a orașului Geneva», la 1 Septembrie 1863, basându-se pe apelul făcut de D-nu Dunant, a numit o comisiune, însărcinând'o a face tot posibilul de a realiza idea D-lui Henric Dunant, a mijloci ca răniții, spitalele și tóte locurile unde se dau ajutóarele medicale, să fie considerate ca neutrale și să fie apărate de semnul Crucii de Geneva.

În acest sens s'a și făcut apel la ómenî puternici și influenți ai diferitelor State, cum și la bărbați de științe și politici, cum și la tóte guvernele streine.

Convocarea la prima ședința a comisiunii membrilor în ajutorul ostașilor vulnerați, a fost subsemnată de cinci persoane, ale căror nume le însemnez, dorind a le glorifica, pentru serviciile lor neuitate, ómenilor suferinți.

General Dufour, Președinte.

Gustav Moynier, Președintele societății utilității publice de Geneva.

Dr. Mannoir.

Dr. Appia.

Henric Dunant, Secretar.

Și în această serie de nume vedem că cel meritos — în al cărui suflet nobil s'a născut această idea binefăcătoare — este semnat la locul modestiei, servind ca «Secretar», și mulțumindu-se numai cu strălucirea reușitei.

Am socotit necesar a da aceste mici noțiuni istorice, căci de și contimpurană, totuși ese din memoria origina *Societății Crucea-Roșie*, și doresc ca numele bărbaților bine-meritați pentru omenire, să fie însemnate cu litere de aur.

Societatea *Crucea Roșie* este chemată a face serviciu mult mai mare de cât a făcut până acuma. În timp de pace se pare cam adormită, din când în când se presintă chitanțele de cotisațiune și se adună Comitetul, se convócă chiar toți membrii la o adunare, la care se presintă un număr foarte restrâns de participanți; și ast-fel, nefind un resbel a cărui teróre să stimuleze, rare ori vedem la noi vr'o acțiune a *Crucei roșie* în timp de pace.

Știm că în alte țări, chiar în timp de pace, *Crucea-Roșie* se ocupă a da ajutoare și chiar pensii familiilor defuncților în serviciul patriei; dar chiar aceste nu îndeplinesc scopul pe care 'mă imagină eu despre această instituțiune.

Prima datorie a *Crucei-Roșie* este de a avea tot materialul, furgóne de ambulanță, de transport, corturi, bandagele și instrumentele în perfectă bună stare.

Tóte aceste lucruri prin lungă ședere inactivă suferă, se deterioréză trăsurile și furgónele, corturile și ru-făriile devin fosile, instrumentele se ruginesc.

Chiar în timp de pace ar trebui să fie oameni în-sărcinați cu ținerea în bună stare a acestor lucruri atât de necesare.

Afară de acésta, tot personalul necesar în timp de resbel ar trebui să fie complet până la cel din urmă subaltern în funcțiunile lor, fie-care inițiat și deprins cu serviciu, trebuie să fie în orî ce minut gata la dispoziția armatelor; căci, a aduna repede acest personal, fără ca să știe capul ambulanței și al spi-talului, capabilitatea fie-căruia, este în detrimentul serviciului, și ar trebui a se evita de a procede ast-fel.

În timpul resbelului din 1877, afară de societatea *Crucea Roșie* mai multe societăți s'au grăbit a în-ființa ambulante și spitale.

Ambulanțele, cum știu, s'au pus sub tutela direc-țiunei *Crucea Roșie*, spitalele însă s'au înființat la Turnu-Măgurele, subt diferite direcțiuni; voi reveni mai în urmă arătând ce lacúne s'au simțit, nefind su-puse, tóte aceste institute, unuí comandament central

Pe lângă pregătirile acestea pentru timp de rebel, în țară sau chiar în favorul unei alte națiuni, la care ar putea participa ambulanțele noastre, *Crucea-Roșie* este vocată, în timp de pace, a se pregăti la rolul ei bine-făcător.

În orî ce moment ar trebui ca cetățenii să vadă, că această instituțiune împlinește sacra sa misiune, și atunci cotisațiile s'ar plăti mult mai voios și totă populațiunea ar contribui cu plăcere la susținerea ei.

Când rebelul ajunge înaintea porților, realizarea este une-orî chiar imposibilă.

La 1877, am avut noroc că am pus mâna pe o cantitate considerabilă de bandaje antiseptice; când mai în urmă, mai toate liniile noastre ferate au fost ocupate de armate, procurarea lor ar fi fost imposibilă.

Ar trebui ca *Crucea-Roșie* să imprime instrucțiunile arătând publicului, care ar voi să vie în ajutorul ostașilor, cum și ce fel ar putea contribui la acestea. Ar trebui să se anunțe că scama, ce s'a preparat în cantități considerabile, să nu se mai facă, căci, dubitând de proveniența ei și fiind unu mediu prin care foarte lesne se absorbă lucruri nocente, este abolită de medicî.

Este necesar a da instrucție cum să se croiască rufele și de ce fel de pânză să se gătească, căci este o mare dificultate când seriele rufelor sunt inegale; în genere ar trebui arătat cum pôte veni cine-va eficace în ajutorul luptătorilor, spre a nu se întrebuinta sacrificiile publicului într'un mod necorespunzător.

Am observat, în rebelul din urmă, că prin neînțe-

legeri, provenite din consideratiuni politice sau religioase, o rivalitate particulară a micșorat efectul ce s'ar fi putut produce cu puterea unită.

Ar trebui permisiunea cerută de guvern, la ori și ce acțiune în această privință, și guvernul ar trebui să admită acestea numai sub supravegherea *Crucei-Roșie* care ar trebui să aibă deplina încredere a guvernului.

Crucea-Roșie în timp de pace, ar trebui să inițieze personalul, mai cu deosebire, *infirmieri* și *surori de caritate*.

Chiar medicilor ar trebui să se dea instrucție de aplicare a bandagelor pe câmp de bătălie, și totă manipulația care se cere la astfel de ocaziune.

Să nu creză cine-va că toate acestea se înțeleg de sine și că fie-care medic, ocupându-se cu chirurgia, este bun și pe câmpul luptei; multe se cere, afară de abnegațiunea sa personală—coprins de frumusețea misiunii sale nobile—trebuie să nu uite rolul său îndoit ca medic și ca *consolator*.

Nu este de negat că de la primii cultivatori ai medicinei, de la sacerdoți, s'a transmis asupra medicilor și rolul lor de *consolator* și de salvator trebuie să simță și medicul.

Vulneratul, în primele momente are urgenta necesitate mai mult de un cuvânt încurajator de cât de grabnica vizitare medicală.

Ajungând, spre exemplu, un transport de vulnerați la prima etapă ori la un spital, este bine a așeza pe toți la paturile lor și după un repaos de o oră ori și mai mult—după ce li s'a dat o supă bună ori o

băutură fortifiantă — atunci este mai prudent a se ocupa cu dânzii.

Negreșit sunt casuri grave, excepționale care cer urgența acțiunii medicale, dar în genere această practică a mea urmată în resbelul din 1877 a fost de un efect excelent.

Rănitul are necesitate de o atențiune medicală mult mai deosebită de cât un alt suferind așezat în pat la un spital.

Rănitul este cu sufletul deprimat, ca orî-ce om care a suferit o vulnerare gravă; medicului îi este dat a ridica moralul suferindului, dându-i ast-fel ajutoarele se-le atât ca medic cât și ca «consolator», și dacă cu cele din urmă n'a făcut de cât a îndulci pôte cele din urmă minute ale unui brav, care móre pentru patrie departe de iubiții se-i, cel puțin a împlinit rolul său *sacerdotal!*

Fie cine simte că tôte acestea ast-fel trebuesc să fie, și d'acea trebuie să fie spuse, explicate o dată pentru ca cugetarea noastră să devie prin urmare un fapt exerțat.

Crucea-Roșie este chemată a da explicațiile și instructiunile acestea, și spre acest scop trebuie creat un spital, *Spitalul Crucii-Roșie*, cum sunt modele create și la alte locuri.

Acestea sunt școle principale unde, pe lângă arta specială a chirurgiei aplicate, să-și deprinză mâna în manipulație extraordinare, sufletul să se deprinză cu miseriile omenirei și să învețe a salva atât prin artă cât și prin influența sa consolătoare.

Ce rol greu de împlinit!

Cred că am adus argumente îndestul de valabile spre a demonstra că societatea *Crucei-Roșii* trebuie să fie pregătită a fi în orî ce moment la dispoziția armatei; dar cu acesta rolul societății, în timp de pace nu este încă împlinit.

II

La resbelul nostru din 1877, Președintele *Crucei-Roșie* a fost și este actualmente Principele Dimitrie Ghica; nu pot omite a arăta omagele mele pline de recunoștință, căci în tot timpul cât am stat la Turnu Măgurele, ca superior al spitalelor timporale ale *Crucei-Roșie*, Măria sa a dat o sollicitudine atât de părintească în cât ziua și noaptea primeam răspunsuri telegrafice la toate întrebările ce s'aū necesitat.

Este de observat că Președintele *Crucei-Roșie* în timpul resbelului a fost și Efor al spitalelor civile din București, ast-fel o serie de medici din cei mai buni aū fost la dispoziția sa; la fie-care evacuațiune a spitalelor de răniți la Turnu Măgurele, un număr însemnat de spitale și 3 barace la spitalul «Filantropia», în adins clădite, primeaū pe vulnerați în Bucuresci; voi să zic, că această norocită întâmplare a fost foarte favorabilă pentru armata noastră.

Dar astă-zī, Președintele — cu multă părere de rău o zic — nu mai este și Efor al spitalelor, și, la un cas de necesitate, nu va avea medici valoroși ca atunci la dispoziția sa; și dacă în timp de pace este necesar a avea listele gata cu medici, șefi de am-

bulanță, cu medicii secundari, elevi, surori de Caritate și infirmieri etc., precum este în alte țări usul acesta de o valoare mare — la noi, se va simți o lacună însemnată.

În Germania s'a format, după inițiativa eruditului Profesor Dr. Essmarch, «Societatea Samaritanilor».

Acésta are de scop a iniția pe ómenii laici, din toate treptele cetățenilor, spre a fi în stare a da ajutoare la accidente, până la sosirea unui medic.

Instrucțiunile practice se fac după explicație și exercițiu, date de medicii; un număr foarte însemnat de societăți a «Samaritanilor» s'a format în Germania; membrii s'a început la tot ce este de făcut la fie-care accident, la fie-care rănire, astfel că, ori unde se întâmplă vr'o nenorocire, îndată se găsesc ómenii pe stradă cari știu să dea primele ajutoare.

Sunt în realitate unele ori leziuni, unde o simplă manipulație poate să salveze pe om; spre exemplu, o arteră superficială lesionată, poate fi oprită prin compresiune digitală; un om asfixiat, scăpat prin manipulațiunii prudente; un om necat în apă, salvat prin procedurii nemerite; în toate asemenea cazuri ar fi fost perduți până la sosirea medicului.

La accidente de la căi ferate, acești «membri Samaritani», sunt de un ajutor însemnat, și la fie-care moment în orașe mari, la furnicarea accelerată a ómenilor, unde accidentele sunt atât de frecvente, în fie-care loc se găsește câte un «Samaritan», care știe să dea primele ajutoare.

Instrucțiunile acestea ar trebui să le ia Societatea *Crucea roșie* în grijile séle; așa voi că, în fie-care sat, să fie membri «Samaritani», ca, la fie-care accident—la

care și săténul român este atât de des expus — să fie uşurat, până la ajutóarele medicale, iară nu expus la voia întâmplării. Ar trebui ca acţiuni, adevărat salvatóre ale unui Samaritan, să fie premiate din partea «Crucei-Roşie», spre a se stimula desvoltarea Samaritanismului, în țara la noi.

Privind instrucţiunile populare care se propagă, este de admirat cum se improvisează mijlócele de a da ajutóre unui nenorocit! Ne place a vedea ómenī carī dau ajutóre, sau cel puţin nu întrebuiţeză lucruri nocente. Étă încă un câmp bogat de acţiuni binefăcátóre, a *Crucei-Roşie*, în timp de pace.

Un spital cât de mic, sau un model de barace, numai de 6 sau 10 paturī, ar putea servi ca loc de instrucţie, unde ar trebui formaţi infirmierī și surorī de caritate. Caritatea este strălucită la noi în țără; tóte spitalele nóstre sunt testimonii vii de iubire de ómenī; dacă «Crucea-Roşie» ar fi arătat binefacerile séle și în timp de pace, nu mă îndoiesc, că s'ar fi găsit inimī nobile, carī ar fi îmbrăţişat idea acésta, și chiar publicul s'ar fi interesat măi mult prin ajutóre frequente.

În anul 1864, oraşul Bucureşti a fost inundat de riul Dâmbovița; îndată atunci s'a format o comisiune internațională, spre a veni grabnic în ajutorul locuitorilor sermanī.

Am luat și eu parte activă la acest act uman; la sala Slătinénu (actual hotel Capșa) a fost cancelaria în funcţiune permanentă.

Fiind-că s'a văzut acţiunea mult accelerată a comisiunei, distribuind în suburbiile inundate pâine și chiar mâncărī calde etc., 'mī aduc aminte, cu multă bucurie, cu ce generositate aū venit tóte clasele, ce-

tăţenilor în ajutorul celor nenorociţi; s'a trimis sume de vestminte, încălţăminte, bani, oferte de locuinţe gratuite, şi s'a cerut a se trimite şi ómení pe la domicilií spre a le îndestula cu d'a le mâncării; ast-fel fiind visibilă acţiunea, în timp de 2 septemâni, s'aú adus ajutóre de necrezut.

De asemenea şi «Crucea-Roşie» dacá şi în timp de pace ar aráta ródele séle binefácátóre, negreşit cá şi ajutórele publicului ar fi atunci mai satisfácátóre.

O acţiune, în timp de pace, de mare importanţă, emí-nent umană, şi de cea mai mare necesitate, la fie-care oraş mult populat şi cu o frecuentă circulaţiune, este »*Societatea Sálutului public*«. O asemenea societate, aş putea zice, de model, existá în multe oraşe ale Franţei, precum şi la Viena şi la Budapesta.

Localele societáţii sunt în centrul oraşului, aú un cabinet unde se aflá personalul medical şi unde se găseşte un pat, o masă de operaţie cu tóte aparatele necesári, spre a da ajutórele medicale; întruneşte şi bandagele, medicamentele, brancardele, în fine tóte ustensiliile necesári spre a servi la accidente.

Localul este legat cu linií telefonice, şi din orí ce loc al oraşului sunt însciinţáţi, şi trásura lor de ambulánţă, fiind ziua şi nóptea înhámată, alérgá la locurile necesári.

La tóte incendiurile, trásurile de ambulánţă se precipitá cu tot personalul necesar, înlesnind, în cas de trebuinţă, transportarea la spital. La accidente în case particulare, pâná a găsi pe medicul, apelézá la acéstá societate prin telefóne, sosirea lor fiind aprópe momentană.

Familiiile cetățenilor — voină a transporta pe un suferind la vr'un spital, ori alienați, sau muribunzi — tot prin ea se transportă la institutele indicate.

Acastă instituțiune — atât de necesară într'o capitală — cu tendințele cele mai binefăcătoare, este susținută prin ajutóarele benevolente ale publicului și compensată, dacă dispune de densa ómenii cu mijlóce.

Cu multă părere de rău fac o comparație cu starea lucrurilor la noi, cât de înapoiați suntem în această privință!

Ca medic chirurg la spitalul «Filantropia» în timp de 20 ani, fiind în apropiere de Gara de Nord, îmi aduc aminte în ce stare primitivă s'aú transportat răniții la spital precum și ómenii, în urma accidentelor din oraș. Ce câmp enorm este la noi pentru înțelepta funcțiune a «Samaritanilor» și pentru ó societate de «Salut public».

La incendiuri nu vedem nici un tren de ambulanță; ómenii vulnerați ori căzuți pe stradă îi aruncăm în prima birje pe care, peste ó jumătate de oră, ó întrebuintăm spre a ne preumbla la șosea.

Un ordin al Primăriei oprește transportarea bolnavilor contagioși prin birji; dar cine póte să constate ce suferințe are un om pus în birje spre a fi transportat la spital? Câți muribunzi, găsiți pe stradă, nu expiră în birji în care, mai în urmă, intra niscaí-va nuntași plini de speranța unui viitor fericit, ignorând că trăsura aceea póte să coprinză germenii periculoși.

Este de mirat în ce cerc vicios ne învârtim noi și cu câtă neîngrijire respirăm în mijlocul relelelor vizibile pe cari pare că nu voim a le vedea. Sarcina «Salutului public» ar fi excelentă pentru «Crucea Roșie»; cu această binefacere atât de întinsă, am avea ó acțiune vizibilă în

fie-care moment și ast-fel ar fi cu adevărat în serviciul umanității și în timp de pace.

Nu mă îndoiesc că sentimentele de caritate manifestate la Români, prin numeroasele așezăminte de bine-facere, s'ar arăta și la această instituțiune în totă cunoscuta sa generositate.

Sper că în curînd vom avea și la noi telefoane la dispoziția publicului, prin care să putem comunica cu instituțiunea «Salutului public.»

Un medic în etate înaintată, D. Dr. B., plimbându-se pe stradă și alunecând, s'a lovit la frunte perzându-și un moment cunoștința; sergenții l'au pus într'o birje și, cu toate protestele sale, a fost dus la secția polițienescă, cu figura și vestmintele pline de sânge, cu plaga nepansată. De acolo fu trimis la spitalul Colțea unde, rugându-se de internul de serviciu fu concediat la domiciliul său.

Cât timp pierdut! și cu ce drept ore, un om bine pozat și cu domiciliul său, a putut fi sequestrat de poliție, împedîndu-l chiar de a-și face cele necesare pentru o plagă, poate chiar primejdiosă? nisce asemeni lucruri s'ar evita dacă s'ar înființa și la noi societatea «Salutului public.»

Poate că cugetările mele, fiind citite de vre o inimă generoasă care, influențând la «Crucea-Roșie» ori la «Esoria Spitalelor» să facă a se înființa acest serviciu. Mult aș dori să-l văd înființat și la noi! Sum convins că această instituțiune ar prospera în curînd ca toate creațiunile de binefacere în fertila și filantropa Româniă.

Un țăran și-a frânt brațul, și ore-cine l'a strâns cu scórte și cu sfóră așa de tare în cât i-a oprit totă cir-

culația sângelui și venind a 2-a zi la spital, pe lângă fractura lesne de vindecat, am avut a face cu mortificarea părților, strangulate într'un mod insens.

Dacă și la noi s'ar găsi inimă nobile pătrunzătoare de această idee salvatoare pentru poporul nostru, în curând s'ar vedea *Samaritanii* instruiți și între noi.

III

Imi rămâne a privi lucrările în alte țări spre a vedea cum se urmăzează acolo în timp de pace.

În America, la resbelul *Umanității*—abolind sclavia care a ținut de la 1861—1864,—resbel cu un milion de luptători, cu bătăliile cele mai sângeroase ale timpului, caritatea publică a luat partea cea mai activă.

Cu cât un popor este mai civilizat, cu atât are societatea *Crucei-Roșie*, mai bine dezvoltată, cu atât are și soldații mai audaci.

Instrucțiunea și amorul patriei întăresc brațele cetățenilor și prin abilitate se apără mai bine de cât cei inculți.

Guvernul Americii a arătat că un Stat cu fermă voință, este în stare a îngriji de ostașii vulnerați; bătălia, spre exemplu, de la Gettysburg, unde cu 30,000 de vulnerați pe câmp, toate nevoile au fost învinse de vestita «Comisiune sanitară», al cărei medic principal era supus numai Ministrului de resbel, independent de verice altă autoritate.

Toate îngrijirile spitalelor de Lazarete, ambulanțe, transportul pe liniile ferate sau pe râuri, sunt dirijate de el.

Direcțiunea acésta este unica autoritate administrativă; toți impiegați, civili și militari, depind de ea.

Eficacitatea acestei organizațiunii este evidentă.

Spitalele modele au fost la dispoziția răniților; numesc numai spitalul «Lincoln» la Washington, cu 3000 de paturî; deosebit baracele pentru suferințe contagióse.

Acel spital are tipografia sa proprie, are un fotograf, un oficiu postal și 16 muzicanți spre distracția pacienților ambulanzî în parcul spitalului.

Dimensiunile colosale a resbelului 1861—65, au fost în disproporțiune cu numărul medicilor buni, și a trebuit o sfortare admirabilă spre a'î găsi.

Insărcinarea medicilor cu partea administrativă le-a îngreunat serviciul, și numai cu mare greutate au putut corespunde ambelor exigențe.

Medicii principali au fost toți tineri, cu instrucțiunii perfecte, conduși de focul sacru, eșiți fiind din scólele timpului nostru, deprinși cu Chirurgia-operativă și cu tótă tehnica modernă, au avut convincțiunea de a salva pe suferinzi prin aeru, prin deosebită salubritate, nutriment excelent și îngrijire participantă și blândă.

Dr. Harris a fost primul care a compus un tren de ambulanz, transportând pe vulnerații la distanțe mai mici și lărgind ast-fel posibilitatea de a risipi pe cei vulnerați de pe câmpul luptei.

Atât guvernul american cât și societatea *Crucei-Roșie* au elaborat lucrări considerabile, dictate de experiențe, care aceste tóte sunt depuse, și ast-fel, la ca de necesitate a construirei unui spital sau barace, sunt modele pregătite pentru 8, 12, 25, etc. paturî, precisate fiind dimensiunile și tóte ustensiliile necesare.

Afară de acestea este decis ce trebuie la câmp, la munți, toate brancardele séle etc. desemnate și precisate ast-fel că, în momentul necesar, nu trebuie de cât publicarea circulărilor aprobate.

Ast-fel toate instrucțiunile sunt adunate spre a transforma vagoanele de marfă în vagoane de transport pentru vulnerați, impunând modelurile cele mai practice, recunoscute de experiențele timpului.

Guvernul Statelor-Unite, în scop de a fi și mai mult în serviciul umanității, pune la dispoziție gratuită orî-cuî lucrările făcute în serviciul sanitar și al *Crucei-Roșie*.

Adresându-mă către confratele meu d-nu dr. George Otis, chirurg al armatei Statelor-Unite, mi-a trimis patru volume foarte interesante, din cari m'am convins cât de practici sunt cetățenii Americani.

Noua lume America, a întrecut în multe pe lumea cea veche; acolo sunt ómeni practici, grandioși în comerțurilor, ingenioși în mașinerie, și tot ce se produce acolo este solid și perfect. Resbelul lor din 1861—65 a fost în adevăr al *Umanității*, ținind la abrogarea sclaviei, dar a fost un resbel destructor, care a cutremurat lumea nouă. Avuția Sudului, posedând ómeni negri, ca marfă, a luptat cu toate fórțele séle vitale ca să învingă principiul egalității umane și a libertății Nordului; — unicul resbel ce se póte admite ca scuzabil și, grația destinului, geniul bun al Americii a strălucit. Admirabilul guvern care, pe lângă mulțimea combatanților n'a expus pe răniții a zace nopți frigurose, și zile întregi, până a fi ridicăți de pe câmpul luptei, a socotit că la un rănit trebuie cel puțin 2 soldați sanitarî; de aceea, la 2000 de răniți, ce se întâmplă adese-orî, trebuia 4000 de sanitarî; drept aceea s'a și format un tren pentru

ambulanță atât de mare în cât a corespuns la toate accidentele. Imprejurări neînvins până acum în istoria resbelor națiunilor celor mai civilizate.

Nu pot intra în amănuntele studiilor mele în această privință, ceea ce ar fi pôte instructiv, dar mă măgulesc a arăta omagiele mele, pline de admirațiune, către un guvern, care respectă temeritatea fiilor săi ostași neexpunându-și la suferințe de martiri.

IV

Franța.—Națiunea franceză, inițiatorea inteligentă a atâtor drepturi ale omului, națiunea care a excelat prin respândirea luminei și a principiilor de libertate, egalitate și fraternitate, a fost una din primele națiuni care a aderat la convențiunea din Geneva.

Drepturile omului sunt întreprinse la un ostaș rănit: *Misericordia, compătimitirea și onoarea* trebuie să concureze dându-le ajutoarele lor.

Patria recunoscătoare adăpostește pe fiii săi căzuți în luptă.

Condusă de ast-fel de principii, caritatea publică s'a manifestat, într'un mod admirabil, la această națiune atât de valoroasă și viguroasă.

Sub denumirea: «Société de secours aux blessés militaires des armées de terre et de mer» (croix rouge française) s'a format o societate centrală la Paris și peste 50 de «societăți filiale» în diferite departamente.

Un medic plin de ardore face conferințe instructive, arătând modul de a îngriji pe răniți; indică croirea rufelor și bandagelor necesari, și ast-fel dă acțiunei carității publice o direcțiune nemerită.

Societatea Crucii-Roșii de la 1870, a ramas per-

manentă în funcțiunea ei; cu mână largă și generoasă, ea împarte, în timp de pace, aparate de protesă, dă subvențiuni ostașilor invalizi, și ast-fel se împarte peste 70,000 lei pe an. Din timpul resbelului 1870, societatea a adunat un fond de 2 milioane lei, rezervându-le pentru cerințe importante; venitul acestui capital se împarte anual la binefaceri speciale.

Caritatea exersată în sensul cel mai larg, trimite ajutóre materiale și pecuniare la armatele franceze, cari luptă la Tonkin, Madagascar și Anam.

Materialul distribuit la diferite societăți filiale trece suma de 1 milion de lei.

Saltă inima omului de bucurie văzând'o așa bogată întrebuințare a carității publice; numai noi medicii, știind ce destructor și mutilator este resbelul, avem trista convincțiune că, cu toate aceste generose sacrificii, nu putem vindeca de cât o mică parte a răului pricinuit de un resbel.

«Crucea-Roșie» franceză, a avut o fericită idee d'a crea «infirmieri de gare», cu scop de a lua în îngrijire pe soldații cari nu pot continua transportul, și a îngriji cu băuturi și alimente pe trecători.

Sunt aproape 60 de asemenea infirmieri înființate.

S'a format spitale auxiliare, volante, cari se așeză în dosul liniilor de lupte, adăpostind pe cei grav răniți, cari nu pot fi transportați îndată, fără a'i pune în pericol. Societatea mai susține spitale permanente de 25—100 patură, cum sunt la Nancy, Bourges, Vannes, Fontainebleau, Loudun, Javillie, Tours, Grenoble, Aix, Marseille etc. Spitalul permanent, cel mai excelent, este la Bordeaux la gara de la Bastide, cu 200 patură; institutul este legat prin șine cu calea

ferată; suferinții sunt ridicați din vagon direct pe paturi în spital.

Orașul Bordeaux, în cele 37 Stabilimente ale sale cuprinde 7115 paturi, împărțite în 6 grupe, din care cel d'întâi pôte fi mobilizat în 3 zile. Bordeaux-suburbian are 2000 de paturi și, spre a evita o aglomerațiune periculoasă în timpul acțiunei, s'au prevăzut subdivisiuni de secțiuni cari sunt la Blagais, Medoc, Baras, Reol și d'Arcachon, locuri precioase pentru reconvașenți.

670 membri îngrijesc aceste institute; 44 medici, 33 religioși, 210 dame, 253 infirmieri, d'între cari 130 infirmieri de congregațiuni. Admirabilă avuție; aranjament surprinzător în serviciul ómenilor suferinzi.

Trenuri sanitare franceze expuse la expoziția din Viena, presintate de Carol Bonfond, au fost admirate de toți bărbații speciali.

Nu-mi permite spațiul a intra în detaaliuri; este un studiu vast acéstă ramura specială a serviciului *Crucei-Roșie*, dar este foarte important, mai cu sémă în momentele de față, unde, cu perfecționarea armelor de foc, suma imensă a răniților pretinde reslățirea lor accelerată.

O țară mare este în stare d'a le executa acestea, dar perfecționarea armelor si enorme sume de bani opresc pe națiunile mici d'a se încurca în resbel. O detunătură de foc, la un tun de asediu, costă miș de lei; îmi pare rău că aceste pēdicii se înving de contribuabili națiunilor mari.

Pôte că timpul va aduce descoperiri invincibili și pentru națiunile mari, și atunci se vor mărgini numai la nisce arbitri între litigenți.

Ce frumos ar fi ca succesoriș noștri să admire, prin

musee, furgónele etc. ale *Crucei-Roşie*, aşa cum noi privim cu r pugnanţa instrumentele de torture cu cari sfinţii p riniţi ai *inquisiţiilor* şi-au recorit aberaţiunile lor religióse!

Nu-mi este permis a deveni sentimental şi fantast!

Societatea *Crucei-Roşie* la Paris, a împlinit un serviciu adevărat uman, în timp de pace, cre nd un serviciu pentru transportul răniţilor accidentali în oraş, şi d ndu-le lor ajutórele materiale.

Filialele lor sunt la Lille, d'Harebrouck, Tourcoing, Dunkerque, Rouen, Orléans şi Marsilia. Tóte urm z  binefacerile în timp de pace, d nd ajutóre precióse la accidente în strade; au personalul lor deprins, protegiat şi patronat de municipii recunosc tore. La tóte filialele se dau cursuri instructive pentru suróri de caritate, infirmiere şi brancardieri, coprinzând numai mica chirurgie şi manipulaţie în campanie.

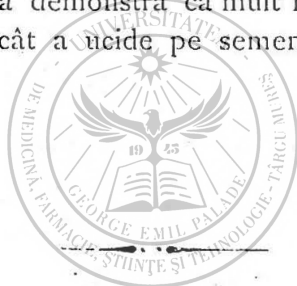
Societatea Crucei-Roşie a lăsat medicului tot timpul său precios, spre a-l consacra numai în uşurarea suferinţelor, şi s'a sfiit de a-l încărca şi cu partea administrativă—cum este usul în America—tem ndu-se d'a acumula ostenelele medicului; pe de altă parte n'a voit a nimici activitatea comitetelor însărcinate cu propagarea carit ţii.

Societatea *Crucei-Roşie* s'a fondat în Franţa la 1865.  n 1870/1, a îngrijit 110.000 de răniţi; a distribuit 2 milioane lei în aceşti 2 ani; a trimis 110.000 lei soldaţilor francesi răniţi în Tunisia şi 538.000 de lei vulneraţilor din Tonckin.

La 1878, în urma unei subscripţiunii publice, s'a împărţit 400.000 lei la răniţii Ruşi şi Turci.

Societatea *Crucei-Roșie* franceze, are 270 comitete, compuse din bărbați și dame, și are 35.000 membrii cotisanți.

Valorosă națiune, care știe să vie cu atâta dărnicie în ajutorul filor săi răniți pentru patrie; ingenioasă și generosă națiune francesă a dictat legi umane, care au ridicat pe om la demnitatea sa, a luminat științele prin spiritul său și a schimbat situațiunea lumii întregi, puternică în pace, grandioasă în rebel și admirabilă sub *Crucea-Roșie!* Va mai trece cât-va timp, și sum sigur că omenirea va mărgini resbelele; sum convins că luptătorii libertăților omenirei vor găsi mijloce pentru a demonstra că mult mai folositor este a conserva de cât a ucide pe semenii lor.

V

Germania. — La 22 August 1864, 12 State, reprezentate prin 26 delegați, au sub-semnat convențiunea de Geneva, Statele anume au fost: Belgia, principatul Baden, Danemarca, Franța, Helveția, ducatul Hessa-Darmstadt, Holanda, Italia, Prusia, Portugalia, Spania și Württemberg.

Serviciile sanitare ale Prusiei, în războiele anterioare, au fost aproape suficiente; însă, în războiul contra Austriei în 1866 — cu deosebire în luptele din Bohemia unde s'au măsurat 2 puteri — pentru superioritatea și predominanța în Germania, serviciul sanitar a fost cu totul nesuficient.

Luptele acestea sunt foarte semnificative în dezvoltarea istoriei contemporane, cum și — considerând dezvoltarea carității publice — victoria Prusiei asupra Austriei a legat soarta Germaniei, dând naștere unității Germane.

Națiunea Germană, mai înainte împărțită în State mici, o dată unită, ca un fluviu puternic compus din râulețe mici, a recurs la caritate, văzând că guvernul nu este în stare a îngriji pe ostașii răniți, și, sub semnul *Crucei-Roșii de Geneva*, începură a se forma societăți în ajutorul răniților.

Lucru de mirare că, tocmai Austria—una din Statele mari combatantă, în anul 1866 n'a aderat încă la convențiunea de Geneva, și numai după luptele înverșunate de la Königgrätz, după ce calamitatea și dezastrul a nimicit armata, atunci a semnat și ea convențiunea de Geneva.

Astăzi toate națiunile independente au semnat convențiunea.

Ideea pe care este basată acea convențiune este atât de nobilă și corespunzătoare sentimentelor noastre umane, încât ne mirăm cum de nu s'a putut realiza mai curând.

Se vede însă că binele trebuie omului impus cu sila.

Națiunea Germană, pe lângă cultura sa dezvoltată, posedă o perseverență admirabilă în urmărirea unui scop salutar, și, ajungând la țintă, o susține, cu o tenacitate de fier.

La începutul lui Februarie 1864, s'a format primul comitet, care a și funcționat în rebelul declarat în același an contra Danemarcei.

Mai cu sémă și-au dezvoltat caritatea publică cu tendința d'a se adresa către bărbați și femei, către cei puternici și cei înalți; cum și către cei sermani, și către poporul însuși, ca fie care în cercul său să agiteze spre a se realiza o idee bine-făcătoare, evitând ast-fel culmea de miserie și de dureri.

Patru comitete centrale s'au format la Berlin și anume:

«Societatea Damelor», pentru spitalele din Berlin, cu un capital de 21.882 Taleri.

«Societatea Regele Wilhelm», în ajutorul armatei, cu o reserva de 32.293 Taleri.

«Societatea de Berlin, în ajutorul armatei», cu o avere de 93.337 Taleri.

Comitetul prusian central îngrijind pe ostașii răniți și bolnavi, pe lângă însemnate proviziuni de diferite materiale a adunat 500.000 de Taleri.

Activitatea acestor societăți a fost cu totul extraordinară, căci și rezultatele obținute au corespuns cu organizațiunea lor, deosebindu-se prin administrații curante și execuțiuni accelerate și prompte.

Damele din cercurile cele mai înalte precum și ale cetățenilor s'au ocupat în magaziile rufelor, ori au condus confecționarea lor sau a bandagelor; ordonând distribuirea pe la locurile cerute.

În rebelul cu Franța la 1870—71, societatea *Crucei Roșii* s'a dezvoltat într'un grad cum s'au putut prevedea luptele teribile la cari s'a pregătit națiunea întreagă; s'au înființat trenuri sanitare care au adunat de pe câmpul luptelor pe răniți, aducându-i în țară.

La câmpul Tempelhof în Berlin, unde baracele modele au fost instalate, formând un oraș întreg, canalizat, cu apeducte, iluminatie cu gaz, șinele de fer trase până la centru, au facilitat așezarea răniților direct din vagon în paturile baracelor. Am vizitat aceste barace și sum încă mult recunoscător d-lui Doctor Längbuch, — actualmente un vestit chirurg la Berlin, — care m'a condus la acest arangement admirabil; am admirat societatea damelor; ele supravegheau magaziile în fie care zi, d'între care una avea inspecțiia în bucătărie, și confratele meu m'a prezentat unei contese Bismarck care, în acea zi, avea funcțiunea inspecțiunei la bucătăria centrală.

Preumblându-mă în barace, am găsit Germani și Francezi răniți amestecați, suferințele i-a împăcat; spiritul convențiunei de Geneva cu bucurie l'am văzut realizat.

Suferințele unesc simțimentele omului, pe când binele adese-orî le desbină.

La tóte baracele, la fie-care punct s'a vëzut sollicitudinea damelor, și ceea ce nu se contestă, este că caritatea se exercităză de ele în mod mai perfect și mai sublim.

Bărbaților este dat a creă modul de bine-facere, însă executarea sa o confiăm damelor; inima lor este mai indulgentă și mai compătimitóre; pe când un bărbat s'ar impacienta, blândețea surorilor cu un surîs grațios împacă lucrurile.

În Germania și în Austria, caritate ca *Crucea-Roșie* se mai exercităză, în sensul cel mai larg, cu mijloce considerabile de ordinul *Cavalerilor de Malta*, *Maltezi său Cavaleri de Sft. Ión*, numiți după spitalul Sft. Ioan din Ierusalim.

Daū în scurt, istoria acestui ordin care se ocupă acum cu Caritatea.

În anul 1048, Comersanții din Amalfi, aū fondat în Ierusalim o biserică și o monastire de monachi, adao-gënd mai în urmă un spital și o capelă dedicată Sft-luī Ioan. Acești monachi, îngrijind de suferinzi și de peregrini, aū fost denumiți *Ioaniți* saū *Frați hospitalieri*.

Gottfried de Bouillon și alți 'i-aū înzestrat cu proprietăți însemnate.

În secolul al 12-lea monachii 'și-aū însușit denumirea de *Cavaleri* de la *Sft. Ioan*, obligându-se a combate pe necredincioși, și s'aū împărțit în douē: «Cavaleri preoți» și «Frați de caritate».

Ordinul s'a intins mereū, a căștigat posesiuni și influență mare, mai în tóte țerile creștine, priimind de la Papi multe drepturi.

La început, și acest ordin a corespuns vocațiunei sêle, dar în urma degresionat, abătându-se de la datorile sêle, a contribuit și el, prin discordie, la pierderea Ierusalimului.

După luptele continue cu Turcî în anul 1530, Cavalerii aceștia s'a așezat în insula Malta și de aceea se și numesc *Cavalerii de Malta* sau *Maltezi*.

Revoluțiunea francesă din 1789, a confiscat averea lor în Franța; asemenea s'a procedat și de către alte țeri, în urma evenimentelor și spiritului timpului pe la 1810—1811. Micî resturi din posesiunile lor, îndesul de însemnate, aș remas în Boemia.

În anul 1826, Papa a permis sediul Ordinului la Roma, unde se află și astăzi.

Ordinul mai posedă palaturi la Veneția, Neapole și Praga.

În 1852, iar s'a înființat un ordin al Cavalerilor *Sft. Ioan* în Prusia, analog celui de la Ierusalim, obligându-se la esercițiul Carității, îngrijind pe bolnavi.

Acest ordin a făcut servicii eminente în Germania, în timpul resbelurilor din urmă, împlinindu-și la tôte locurile misiunea lor; în resbelul din urmă aș fost în serviciul lor 500 de surori diaconese și surori de caritate; dintre aceste, multe aș fost recrutate din societatea cea mai bună și tôte aș arêtat o perfectă abnegațiune în serviciul bolnavilor de tifus și de choleră etc.; calități ce nu se pot procura prin ómeni plătiți.

Cavalerii de Sft. Ioan din Austria, din marele priorat al Bohemiei aș escelat prin ajutórele lor, mai deosebit prin trenurile lor sanitare, cu cari s'aș distins în resbelele din urmă.

D-nu Dr. Baron J. Mundy este medicul general al

ordinului; experiența și renumele acestuia, este o garanție pentru excelența serviciului; transformarea vagoanelor de marfă în usul răniților, este indicat și perfecționat de D-sa, de a cărui persoană trebuie să ne ocupăm puțin.

D-nu Baron J. Mundy devenit medic, îndată s'a interesat de serviciul sanitar al armatei.

Disponând de avere, s'a putut bucura de independența sa personală.

La rebelul Americii 1861—65, a petrecut acolo punând experiențele sale în serviciul Americii de Nord spre a combate sclavia.

La rebelul din 1870/1 a stăruit în Paris, a suferit misiunile ambelor asediuri. Ajutat de inginerii căilor ferate Paris-Lyon, a înființat 6 vagoane-bucătărie cu care s'a servit armata la evacuatiunea răniților din Paris în Provincie; tot el însuși a improvisat trenuri pentru transportare reglementară de răniți în vagoanele transformate în lazarete, ajutat fiind tot de inginerii căilor ferate de Nord-Ost, Lyon-Mediterana.

După încheierea păcii, ministerul de rebel al Franței a însărcinat pe D-nu Dr. Mundy cu direcțiunea transportării răniților și bolnavilor Francezi din Germania și Elveția, sute și mii de suferinzi au fost expediați după indicațiunile sale și sub ochii săi. Au fost transporturi cari au făcut un traject durând mai mult de o săptămână.

La rebelul Româno-ruso-turc 1877, D-nu Dr. Mundy s'a aflat în Turcia, și după rebel a stătut un scurt timp în București. Imi rezerv de a reveni asupra acestui personagiu, atât de remarcabil și meritos, la

descrierea evenimentelor la noi în țară, în timpul anilor 1877/8.

Alegerea doctorului Mundy, ca medic general al ordinului «Cavalerilor de Sft. Ioan», arată dibăcia lor în nemerita alegere a persónelor necesare.

Trenurile sanitare ale «Iónișilor» sunt perfecte spitale ambulante; ele conțin tot ce este necesar; Un volum: «*Serviciul benevol la resbel al ordinului suveran de cavaleri de Malta, Marele priorat de Bohemia*» conține modelurile vagónelor, seria persónelor, a materialului etc. și tot ce trebuie să conție un tren. Mai are și formulare, are tabele necesari pentru lista suferinzilor, cum și formularele itinerariului la căi ferate, tóte reglementele în usul serviciului lor și lista cărților din biblioteca lor ambulată.

Ordinul Cavalerilor de Sft. Ioan ori a Maltezilor, nu se mai compune din Monachi ci din Cetățeni liberi.

În timpurile noastre nici nu se mai înțelege scopul monastirilor unde monachii ori călugării petrec o viață contemplativă fără a aduce omenirei vre un alt serviciu; actualitatea pretinde de la acest fel de oameni de a fi utili ori prin instrucție sau prin îngrijirile suferinzilor; aglomerațiunea Monachilor și a religióselor fără alt scop general, n'ar mai trebui subvenționată.

Am privit până acum într'un mod volant, societățile *Crucci-Roșie* a trei națiuni, cari sunt inițiatórele multor arangiamente și cari au servit mai mult sau mai puțin ca model. Scopul lucrărei mele nu este a intra în priviri comparative ci am voit numai să luminez ideile noastre prin observațiuni asupra celor introduse la trei națiuni preponderante.

Maî înainte însă de a termina revista mea, îmi place a însemna câte-va persoane cari, prin inima lor simţitoare, au luat sarcina de a practica caritatea după propria lor iniţiativă.

*

La resbelul Crimeii 1854, D-na Florence Nithingale, după ce s'a familiarisat cu spitalele Angliei, a luat instrucţia ca «soră de caritate» la Kaiserswert şi a plecat cu alte 37 dame englese la Crimeea.

Activitatea ei a fost neobosită; prin salubritatea introdusă în spitale a isbutit a reduce mortalitatea de la 60⁰/₀ la 11 ¹/₂ ⁰/₀.

D-na Nithingale se pronunţă într'o epistolă contra salteleur de paie, şicând:

«Paiul este aspru şi tare, favorază decubitele; energia vitală se micşorează cu ast-fel de aşternute; avem necesitate de saltea de lână».

Bolnavii la spitalele Eforiei civile din Bucureşti zac — cea maî mare parte din ei — şi astăzi pe saltele de paie; şi câţi anî ne despart de resbelul Crimeii!! Ce ironie în timpurile noastre antimicrobice!

Doamna Simon din Dresda, la resbelul Austro-Prusian al anului 1866, a trecut la câmpul luptelor din Boemia; acéstă Dómnă, ca un geniú salvator, a trecut între răniţi şi bolnavi şi, unde erea miseria cea maî mare, acolo s'a aşezat şi a ştiut, prin mijlócele ei, prin energia, prin îndemnări juste şi adese-orî foarte curagióse, a stimula pe impiegaţi la acţiuni maî accelerate; a fost inventivă pe orî unde a lipsit tot ce trebuia.

Paginî multe aş putea să umplu cu faptele ei, dar mă mărginesc în a arăta omagíele mele unei Doamne, pe care a condus-o inima ei caritabilă.

În timpul resbelului Austro-Prusian, după luptele înverșunate, s'a umplut spitalele cu răniți și bolnavi, în tot timpul s'a văzut umblând în spital un Domn înalt care vorbea amicalmente cu toții, aci consolând, dincolo împărțind ajutoare, un om care, dispunând de mijloce însemnate, a găsit unica fericire a da ajutoarele sale ostașilor vulnerați.

«N'am pe nimeni în lume, zicea el; un nepot al meu a căzut în resbelul actual, și nu'mi pot opri lacrimile de cât consolându'mi inima, dând ajutoare soldaților răniți».

Numele acestui bărbat este Franz Anton Daninger din Viena, pe care îl trec cu bucurie între misericordioșii bine-făcători, demni de laudă.

VI

Suntem în fine la Capitolul principal al acestui op
al meu, la anul 1877. Voi să descriu tot ce am văzut
în timpul renașterii țării române, și mă voi silii a des-
crie cu fidelitate toate impresiile, lămurind și cele ce
va fi trebuință d'a se înființa mai practic în viitor.

Intâmplările sunt foarte instructive; fericite de acela
căruia numai una este suficientă; neprofitând de densa
este în detrimentul unui om, pentru o națiune însă
póte fi și dezastróasă.

Dacă fie-care om ar descrie cu atențiune tot ce a
văzut până la o etate matură, ar putea enumera multe lu-
cruři de interes; cât de mic va fi fost cercul său de ac-
tivate, este suficient dacă a observat ce s'a petrecut
înaintea ochilor sei; de aceea ne place orî-când a asculta
pe un bătrân cât de simplu, spunându-ne despre cele
văzute de el.

Drept aceea m'am decis a comunica cele petrecute în
timpurî grele, în timpurî când inima mea a palpatat
cu întréga națiune română, stând înaintea unui viitor
incert, confiindu-și sórta la norocul armelor.

În primăvara anului 1877, avénd certitudine că
resbelul va avea loc, o închietudine a coprins

cercul populațiunii mai inteligente, de o parte îngrijirea pentru sôrta nôstră, de altă, prevederea cum am putea alina suferințele ostașilor răniți în resboiū.

O conferință a medicilor din București a decis a oferi serviciile lor aici în Capitală, și, în acest sens, s'a și oferit concursul lor D-lui Dr. Davila, medic inspector general al armatei. Eū eram în acel timp medic primar al divisiunei chirurgicale la Spitalul Filantropia, care nu conținea atunci de cât 2 divisiuni, una chirurgicală și alta medicală, avēnd fie care peste 80 de paturī.

În acest timp s'a construit în grădina Spitalului 3 barace, după un plan eronat, ca să fie încă 90 paturī la dispoziția răniților.

Pe lângă aceste pregătiri, tôte societățile s'aū silit a face ceva în favorul general, și ast-fel s'aū adunat și o serie de Dame la domiciliul D-lui C. A. Rosetti, și, animate de amorul patriei și al poporului, aū și început a face colectă de bani, care a prosperat cu rapiditate. Damele aū esitat, dacă trebuie să facă baracele aici la șoșea, saū să mērgă la Turnu-Măgurele unde, probabil, vom fi mai aprôpe de câmpul luptelor.

Aveam cunoscința D-lui și-a D-nei C. A. Rosetti. Atunci însă, fiind mai adese ori în contact cu D-lor, am admirat simplitatea obiceiurilor în casă și afa-bilitatea lor, dar am fost surprins de vigôrea și impetuositate convicțiunilor lor, întru a proceda repede în acțiune, ca evenimentele să ne găsescă pregătiți.

D-nul Rosetti—și aici a avut o inspirațiune profetică, și cu cuvinte infocate eșite din inimă, a atins pe toți participanții și, după ce a declarat că soția

sa, D-na Maria Rosetti, plécă la Turnu-Măgurele, tóte obiecțiunile aũ căzut și s'a decis a înființa Spitalul «Independența» la Turnu Măgurele.

Atât eũ cât și alți confrați am promis a face tot ce vom putea în favorul «Spitalului Independența» rezervându-ne a nu veni în colisiune cu Eforia Spitalelor, ocupând funcțiuni în spitalele ei.

O amicitie învechită cu D-nu Dr. Davila m'a făcut a oferi și serviciile mele aci în Capitală, analog cu confrații mei, cari și ei tot în acest sens aũ oferit serviciile lor.

Doctorul Davila m'i-a obiectat, că aici în Capitală D-sa n'are necesitate de medici, fiind convins că răniții, ajunși odată în Capitală, vor avea îngrijire fórte bună, atât din partea spitalului militar cum și în spitalele civile. «Am necesitate de chirurgi bunți», a zis D-sa, «dar să'mi fie la dispoziție ori unde, nu numai în Capitală».

După o scurtă reflexiune am dat mâna ca semn de adesiune și atunci Dr. Davila m'i-a întins o hârtie și am scris:

«Domnule General! In împrejurări grave ale patriei «nóstre, vă rog a dispune de știința și de persóna mea, «ori când și ori unde veți avea necesitate.»

Acest înscris trebuie să existe în dosarele cancelariei.

Tot în acel timp a aflat lumea că și la noi există societatea *Crucei-Roșie* și că Președintele societății este principele Dimitrie Ghica.

Domnul Davila, inițiatorul fondării societății *Crucea-Roșie*, a și avut inspirațiunea fericită de a face să se alégă principele Dimitrie Ghica ca Președinte, știind că D-sa este și Efor al spitalelor civile, și că ast-fel

dispune de spitale și de o serie de cei mai buni medici.

Acastă calitate a Principelui a fost bine nemerită, n'a existat nicăeri un Președinte al *Crucei-Roșie* cu o asemenea putere, și această coincidență a fost foarte favorabilă răniților noștri.

Damele Capitalei — așa zice, a țerii întregi — s'aū pus la lucru, pregătind bandagele, rufăriile și scamă.

S'aū format diferite ambulante, d'între cari dese ori am văzut câte una trecând pe strade, pornite fiind spre Calafat unde, tăbărând armata noastră, a și început ostilitățile cu Turcia.

General Doctor Davila, de mulți ani încóce, a pregătit ambulantele militare; a fost chiar aspru criticat pentru preparativele acestea, privite ca zadarnice unui Stat mic ca al nostru; de ce să se pregătască de resbel, și multe alte asemenea obiecțiuni s'aū făcut asupra colecțiunilor sanitare.

Fericit acela pe care criticii malicioși nu'l intimidă. Davila a fost tocmai unul care a știut să învingă obstacolele mai însemnate. Impetuos urmărea un plan format și, purtând convicțiunea în sînul seū, a reușit în împlinirea cugetărilor sele.

Dr. Davila, fondatorul școlei de medicină din București, venind în țeră pe la 1852, chemat de principele Știrbei, a cules laurii nemuritori prin faptele și mai cu sémă prin creațiunile sele.

A fost un timp la 1862, când Doctorul Davila a ocupat pozițiunea de inspector general al serviciului civil și militar, și, având tótă încrederea Domnitorului

Alexandru Ión I, a putut lucra în plină libertate. Nicî un medic pînă acum n'a avut o activitate așa largă la noi în țară, și nicî nu vom avea în curînd pe unul de talentele, de geniul și abnegațiunea lui Davila. Eû personal, am avut a mē bucura de amicitia lui: laudele lui Davila le scriu, nu de recunoștință în urma favórelor D-séle, — căci a fost cunoscut, că numai amicîi lui Davila n'aû fost nicî o dată favorișați, — ci fac acésta spre a arēta admirațiunea mea pentru acest defunct amic al Românilor, și că recunosc meritele acestuî om adevărat extraordinar, care, într'un șir de peste 30 de anî, a făcut tot ce a putut, pentru patria sa adoptivă. Gratiudinea și recunoștința acelora pe cari l-a ridicat el, n'aû scris încă biografia lui Davila. Suntem ómenî, uităm lesne!

Eû sciû sacrificiile făcute de Doctorul Davila, sciû că multe îi s'a confiat, sciû că, încetând din viață, s'a găsit 8 lei în buzunările séle. Statul l-a onorat cu depensele înmormentării; o colectă pentru statua lui s'a făcut, nefiind însă suma suficientă, mē tem că tîmpul va reci și mai mult silințele nóstre.

Dar faptele séle îi sunt statue imortale în istoria contimporană. Reamintind aici pe Doctorul Davila, am voit să depun, cu aceste rândurî, omagieile mele memoriei sale. Indiferența nóstră este o reprobare latentă.

În privirile nóstre, adese-orî vom fi siliți a vorbi și de ambulantele militare, căci, urmând acelaș scop, viu mereu cu ele în contact. Resbelul se anunțase ca un nuor amenințător; armatele rusești trecéau mereu prin țară și chiar prin capitală nóstră. Armata nóstră pornise spre Calafat, și am avut ocasiune

a vedea trenuri sanitare înființate de Doctorul Davila. Noi, Stat mic, nu că am fost egali cu ambulanțele rușești, dar în multe le-am întrecut, având noi arangia-mente mai noue și mai perfecte.

Personalul nostru medical a fost devotat și supus, cu amorul cauzei, la toate greutățile oficiului lor. Furgoanele, brancardele de diferite forme, toate studiate și exersate de personal și cu instrumente suficiente. Numai Chirurgi-șefi n'a avut armata în număr suficient, și *Crucea-Roșie* a mai acoperit, nu însă de tot, această lacună.

În timpul acesta în București, Majestatea Sa Regina Elisabeta, a înființat un spital la Cotroceni, unde, pe lângă medici, o însemnată serie de Dame din cea mai bună societate, au exercitat caritatea lor.

Regina noastră, acest geniu binefăcător al ostașilor răniți, vizitând divizia mea, la spitalul Filantropia, m'a onorat, invitându-mă a îngriji și de răniții din spitalul Cotroceni, dar vizitele mele au fost întrerupte, silit fiind a pleca din nou la Turnu-Măgurele.

În capitală, s'a fost terminat, în acel timp, cele 3 barace la grădina spitalului Philantropia.

La Turnu-Măgurele Crucea-Roșie, gătea 4 barace, care tot nu se termina; spitalul „*Independența*“ s'a înființat cu 80 de paturi. În marea grădină «Raimond», s'a înființat societatea din Iași, sub direcțiunea dibaciului operator Dr. Russ senior, care, după câțiva ani în urma resbelului, a încetat din viață. Cu multă dibăcie și afabilitate a lucrat acest confrate și pe lângă recunoștința meritelor s'ele, leg omagele mele memoriei s'ele neștersă din ânimile a multor miș de ómeni salvați de arta sa. Două scóle s'a transformat în

spitale din partea diferitelor societăți. În vr'o 3—4 edificii publice, guvernul a adăpostit răniți. Din toate instalațiunile nici una n'a correspuns măsurilor igienice necesare; chiar grădina «Raimond» n'a făcut excepțiune.

În prevederea acțiunilor militare, Turnu-Măgurele a fost surprins de toate aceste preparative sanitare, și afară de acesta a fost punctul unde se concentrase un însemnat număr de ofițeri administrativi etc. În totă iuțela s'a deschis hoteluri, birturi și orașul s'a pomenit cu o îmbulzeală neașteptată, căci totă lungimea Dunării, de la Giurgiu pênă la Turnu-Măgurele, a fost dominată de Turci și totă circulația se făcea prin acest oraș.

Soldați Români și Ruși și tot felul de altă lume a circulat prin strade. Orașul Turnu-Măgurele posedă o stradă principală lungă, care taie orașul în două; această strada este îndestul de largă, pavagiul vicios, și ceea-ce este mai neplăcut este că strada a fost nivelată în formă de albie; serviciul igienic lipsea cu totul.

Armata noastră a trecut Dunărea, după primul atac desastros al Rușilor la 13 Iunie, și preparativele la Turnu-Măgurele totuși n'a fost pe deplin terminate; și ast-fel s'a întâmplat că la atacul de la Grivița. în ziua de 30 August 1877 — care a făcut ca armele Românilor să strălucască din nou în gloria lor antică, — n'a fost toate preparativele terminate.

Aici trebuie să menționez că doctorul Davila s'a instalat la Grivița, a format 2 etape: *Mecica și Mose-lim-Selo*, pe unde trecând răniții, au găsit toate necesarele, orî au fost chiar reținuți în cas de gravitate.

De aci trecând prin Nicopoli și peste podul întins pe Dunăre au sosit la Turnu-Măgurele.

Trecând armata noastră peste Dunăre, Guvernul român, în urma sugerațiunilor, a limitat acțiunea doctorului Davila numai până la Dunăre; de la Dunăre până în Bucuresci au fost însărcinați novicii cu afacerile sanitare militare; în astfel de împrejurări ne-am aflat în momentele după atacul de la Crivița.

La 2 Septembrie 1877, sosiră la Turnu-Măgurele cei dintâi răniți, în număr considerabil. În lipsa de o conducere bine deprinsă, răniții au fost culcați în grădina publică și, cu toate spitalele pregătite, au așteptat mai mult de o zi până când au fost așezați în paturi.

Au fost câte-va ore de confuzie impardonabilă.

În seara de 2 Septembrie, D-nu C. A. Rosetti m'a rugat să plec la Turnu-Măgurele — unde se afla D-na Maria Rosetti — ca să dau ajutóarele mele spitalului «Independența».

Părăsind imediat toate interesele mele particulare, am și plecat a 2-a zi, în companie cu D-nu Doctor Trandafirescu din Ploești, care a trecut la *Crucea-Roșie*, și cu D-nu Doctor Kremnitz; cel din urmă luat de Ministru Ion Brătianu — știind că D-nu Dr. Kremnitz urmase campania în Franța la 1871.

Itinerarul nostru spre Turnu-Măgurele a fost atunci prin calea ferată până la Slatina, și d'acolo cu trăsură până la Turnu-Măgurele.

Am plecat dimineță din Bucuresci, și la ora 1 p. m. am dejunat la Slatina. De acolo am pornit noi, 3 medici, la 2 ore, spre a merge totă noaptea ca să ajungem dimineță la locul destinat.

O și frumoasă ne-a favorisat; am trecut prin câmpii

vesele și fertile, traversând sate plăcute ca: Coteana, o moșie frumoasă a prințului Brâncovenu, Vizureștii, un sat pe care birjarul îl tot numea, dar care nu s'a văzut până ce n'am intrat în el; era compus numai din bordece; hanul și chiar locuința proprietarilor, frații Vizulea, sunt bordece.

Până a mai resuflat caii, am vizitat și casa proprietarului, căci ne impresionase un sat, unde nu vedeam de cât acoperișuri. Proprietarul, D. George Vizulea, ne-a priimit cu deosebită afabilitate; ne-a explicat că acolo câmpia fiind expusă vânturilor vehemente, bordecele sunt mai acomodate nevoilor populației, cum și mai recoroșe în timpul verii. În adevăr, văzând o construcțiune rațională a bordeiului D-lui Vizulea, cu ziduri izolate de umiditate, salonul și toate camerele modern mobilate, așa înțeleg a locui cine-va într'însele. Dar mai în urmă am locuit la Turnu-Măgurele, într'un bordei bine construit, cum se zice, dar am cules convecțiunii contrarii, cum voi descrie mai înainte.

Luând dulcetta și cafea oferită, D-nu Vizulea ne-a spus că ziua și noaptea calea acastă este frecventată, că cei mai mulți îl viziteză, și că D-sa îi rogă pe toți a se înscrie într'o condicuță pe care o purta în buzunar.

Noi ne-am înscris toți și mi-a fost permis a observa și cele-l'alte semnături. Un însemnat număr din bărbaii noștri cei mai eminenti, și afară de acestia, Francezi și Germani, omeni de toate naționalitățile; am văzut chiar inscripții și în limba persană. Autografe de un mare interes a cules ast-fel D-nu G. Vizulea, căruia arăt, cu această ocaziune, omagele mele pentru buna priimire ce ne-a oferit, de câte ori am trecut pe acolo.

Pe la miezul nopții am ajuns la un sat «Drăgănești»,

cel mai mare sat ce am văzut în România; situațiune pitorească pe văi și pe deluri, și o bogată vegetațiune ce delectează vederea. Am bătut la o ospătărie, unde o sumă de *cerberî* au răspuns, și târziu de tot a eșit și stăpânul, făr'a voi să deschiză, obiectând că este prea târziu. Am tras la o altă ospătărie, unde ospătarul s'a aflat înaintea porților séle închise, și la dânsul am putut observa că 'și consumase cu exces mercantiliile séle: *Beatus ille qui procul negotiis* etc.

De la prânz pênă la mîezul nopții, fόμεa ne-a silit a căuta ospitalitate; birjarul ne-a dus la marginea satului pe un deal, la duoî frați Arnăuți; acolo bătend la ușe, îndată au deschis, au luminat casa, au alergat să prinză puî, și ne-au servit în sfârșit, cu tot ce se putea găsi. Consumând ceva am observat că acolo se lucra și tâmplăria, și ne-au declarat că afară de tâmplărie ei lucréză și zidărie; țin ospătărie, muncesc tótă vara, și iérna pleacă la familiile lor. La întrebarea: de ce nu-și aduc familiile lor aici unde-și câștigă pânea? ne-au răspuns că: «nu vor femeile să-și părăsească locul lor natal.» Ce bine zicea poetul latin:

Nescio quod natale solum dulcedine captos,

Ducit et imemores non sinit esse suis.

Trecuseră 2 ore și vinul, cu un miros de mucigaiu, nu putu să anime conversația nóstră; ne-am mai plimbat puțin, și în fine, voind a sosi dimineața la Turnu-Măgurele, ne adresarăm către birjar, dar 'l-am găsit așa de — *băat*, în cât nu putu nici să ne răspundă. Cu ajutorul arnăuților înhămarăm caii și aplicând o idroterapie improvisată — cu găleata de la puț, pe capul birjarului — am plecat cu el și — mai mănând și noi caii, — am sosit pe la 6 ore dimineața, la T. Măgurele.

VII

Turnu-Măgurele, acest oraș depărtat ca la o jumătate oră de la marginea Dunării, în fața orașului Nicopoli, este renumit prin comerțul de produse. Acum însă a fost surprins de evenimentele resbelului.

Pe acolo se făcea totă comunicațiunea cu armata noastră care înconjurase Plevna; acolo s'aù așezat ofițerii administrativi, de acolo s'aù făcut numeroase provisiuni; lumea streină, corespondenți de ziare, ofițeri străini, tot prin acest oraș aù trebuit să treacă, și mulți s'aù și așezat acolo.

Casele cele mai mari s'aù transformat în hoteluri; s'aù creat o mulțime de birturi, și o circulație foarte frecventă animă acest oraș, de alt-mintrelea liniștit.

După ce 'mă-am depus lucrurile la grand Hôtel, m'am dus la spitalul „Independența.“ Spitalul a fost instalat într'o casă cu 2 etage, cu camerile îndestul de spațioase; nefind însă casa provăzută cu ventilație, am înlocuit'o prin deasa deschidere a ferestrelor. De latrine nu vorbesc, căci erau cu totul primitive, și a trebuit o energie extraordinară spre a întreține curățenia cerută.

Am găsit ca vr'o 60 paturi ocupate de răniți, d'între

carî, în etagiul de sus, mulți ofițeri. Dómnă Maria C. A. Rosetti a locuit alături de spital; o solitudine și o iubire maternă a condus pe această dómna la fapte incomparabile; zile și nopți a consacrat spre a alina suferințele răniților.

Dómnă Elena Cantacusino, a acompaniat pe dómna Rosetti. Orele matinale le petrecea dómna Rosetti la bucătărie, ordonând cele necesare, și dómna Elena Cantacusino, cu blândețea sa, de asemenea luă parte activă la această labóre de bine-facere; regret că, depunând omagele mele de recunoștință, D-sa nu mai exerséază blândețea terestră între noi, dar bine-cuvântări de recunoscință ilustréază memoria ei.

Dómnă Irina Câmpinénu, a intrat adese ori în sălile răniților și scria epistolele dictate de soldați către ai lor; cu multă admirațiune am privit această bine-facere, făcută de o ilustră damă a societății noastre. Stiū că în fapte există o mulțumire sufletească, dar, notând acestea, am voit să'i arăt omagele mele.

A mulțumi pentru ostenelele D-nei Maria C. A. Rosetti nu póte să fie sarcina mea, ci a tuturilor carî s'a bucurat de solitudinea Domniei séle; mie mi s'a întipărit inchieta și abnegațiunea cu care s'a devotat omenirei suferinde și mie, unū fidel adept al filantropiei, îmi-este permis a'i aréta admirațiunea mea.

Serviciul medical s'a făcut de mine și de un confrate tînér și doi studenți interni. În comparațiune cu numărul răniților, personalul ar fi fost insuficient; fiind însă ziua și nóptea în acțiune permanentă, s'a putut învinge mai ușor tóte dificultățile. Intre elevi a fost d-nul Cruceanu, — actualmente de mult doctor în medicină, — căru și astă-zî încă îi mulțumesc pentru excelentele aju-

tóre ce fără preget 'mă-a dat în tot timpul serviciului. O experiență de un șir de ani, ca medic de spital, 'mă-a fost la dispoziție, dar nici un serviciu mai greu ca aici nu am avut. Serviciul a fost permanent, precum am zis; am avut mulți ofițeri răniți; compătimirea m'a făcut ca la orî-ce minut, să fiu la dispozițiunea lor spre a corespunde cererilor, care adese orî aũ fost chiar imposibile, dar cu prezența noastră am isbutit a le împlini sau a mai liniști pe suferinzi. Am simțit că 'mă va fi greu și chiar primejdios, pentru viața mea și a personalului medical, de a persista ast-fel în serviciu; am precizat deci ore regulate de visite, un serviciu de inspecție continuă fiind, cu tóte astea, la dispoziția spitalului, la orî-ce eventualitate. Operațiile chirurgicale aũ fost destul de frecvente; am avut instrumente suficiente la dispoziție, asistența s'a adaptat destul de bine și, grație antisepticelor, mersul vindecării a fost îndestul de bun.

La fie-care operație mare am avut sarcina de a liniști pe dómnele patronese cari, în situația lor de bine-facere, ar fi avut dorința de a vedea nemutilați pe vindecații lor din spitalul «Independența.»

D-nu Doctor Kremnitz a urmat campania Franco-Prusiană în 1871, și de acea a și fost adus aici de Ministru Ión Brătianu.

Nu pot ști ca ce împrejurare a jucat atunci un rol prea injust, căci, la o așa mare lipsă de bunî chirurgi, D-sa n'a putut găsi nici un loc de activitate în Turnu-Măgurele, și a fost silit a pleca înapoi la București, unde — fiind mai în urmă numit la spitalul Brâncovenesc — a găsit un câmp vast, și unde până astă-zî încă exercitează dibăciile sale chirurgicale.

La Turnu-Măgurele s'aă instalat o mulțime de spitale. *Crucea-Roșie* a lucrat ca să termine baracele pe câmpie la marginea orașului. Societatea de dame din Iași, a luat grădina «Raimond», unde a așezat o mulțime de corturi, tot serviciul acesta condus de D-nu Dr. Russu senior, cum s'a măi zis. Acest meritos Chirurg bătrân, a lucrat aici atât de salutar, și adese ori am asistat la operațiile sale și i-am admirat dibăcia mână și ingeniositatea ideilor sale. Pe mormântul lui recent depuă dar lauri atât de bine meritați.

Șcôla comunală a adăpôstit un spital militar. Sora Ana Ghica și domnișoara Elena Budișteanu aă exersat aici, ca surori de caritate, serviciile lor excelente; aă măi fost și alte localuri transformate în spitaturi și pare-mi-se că la unele s'aă tolerat împrejurări ne scu-zabile în deavorul ser nanilor răniți.

În acest timp guvernul a găsit de cuviință a mărgini funcțiunea generalului Davila, de la Grivița până la marginea Dunării. De la Turnu-Măgurele încóce s'a luat comandamentul de la D-sa. Acest aranjament n'a fost de fel salutar, căci unîformitatea ordinelor a suferit din acésta; o necesitate, exigeată la Grivița, n'a găsit acordul la marginea Dunării; s'a îmulțit o corespondență tardivă și personalitățile, deja începute între Davila și alții, aă câștigat un teren cu atât măi regretabil, căci a fost în detrimentul ómenilor suferinzi. În tóte țerile, serviciul sanitar civil saă militar este dirigiat de la autoritatea supremă militară. Unde ar ajunge óre «Salutul public», dacă s'ar dirigia de 2 saă 3 autorități?

Prin acésta măsură s'a luat lui Davila, o bună parte de influență și s'a micșorat activitatea unui

om de bogate experiențe și de convicțiuni bine bazate în cestiune.

Plecând la Turnu-Măgurele, D-nu colonel în retragere, I. Gigârtu, m'a rugat a-î însemna cinci răniți cari ar merita o pensiuine viageră din partea sa.

Intr'unul din spitale, reu așezate, am găsit pe unu Vasile Cismaru din Ploești cu cóspsa drépta reu fărămată de un proiectil. 'L-am luat la spitalul «Independența», 'î-am amputat cóspsa, dar el m'a rugat să-î-o conserv dintr'însa cât de mult, căci, fiind cismar, are nevoe a bate talpă pe cóspsă. Fisionomia simpatică și întelegința lui mă făcură să'l recomand colonelului, care când a aflat că Vasile este pe calea vindecării, m'a înștiințat că 'î dă 10 galbeni pe an, în 2 rate semestriale, obligând la acésta, prin cale legală, și pe moștenitorii săi.

După 3 septămăni împlinite, spitalul «Independența» a fost în deplină funcțiune salutară; serviciul meu la spitalul Filantropia a primit multî răniți. Prezența mea fiind cerută, am plecat și am luat cu mine pe Vasile Cismaru, care, în tot timpul cât a ținut drumul spre Bucuresci, a fost obiectul de atențiune și de daruri din partea publicului. Vasile Cismaru a stat câte-va zile la spitalul Filantropia; avënd parale, în urma muni-ficenței publicului, a plecat fără voia mea, la Ploești. Spre a primi piciorul artificial, s'a întors bolnav în divizia mea unde, în urma unei pneumonii duble, a încetat din viață, regretat de tot personalul serviciului și de colonelul, care aflând despre inteligența lui, a avut multă afecțiune pentru densusul.

Colonelul Gigârtu, încetat nu de mult din viață, a făcut pensiuini viagere la 10 soldați invalizi, dintre cari eü 'î-am fost recomandat cinci.

Sosit în București, am găsit spitalul «Filantropia» transformat cu totul în servicii chirurgicale; chiar și unica divizie medicală, din acest spital, se apucase de chirurgie; fie-care medic a voit să dea ajutóarele séle răniților.

Chirurgia a devenit aprópe o știință pozitivă, o artă sublimă, și precum nu confiám reparația césornicului unui mecanic, ci numai unui césornicar de meserie, tot așa ar trebui ca și fiii noștri răniți, să nu fie confiăți de cât Chirurgilor deprinși. Am mai zis că, sub patronagiul Majestății Séle Regina Elisabeta, s'a deschis, pe câmpu de la Cotroceni, un pavilion spital, aprópe de palat, unde pare-mi-se aũ fost peste 50 paturí. Chirurgí de renume aũ fost asistați de o mulțime de medici. O serie mare de dame, din societatea cea mai bună, s'aũ supus la conducerea serviciului de caritate. Acest spital a fost un model de binefacere. Indestularea răniților a fost deservită din bucătăria regală; o îngrijire mai minuțioasă de cât sub ochii buneí noastre Regine a fost imposibilă.

Toți ostașii aflați acolo orí cât de grav răniți, arătau în fisionomia lor liniștea și o speranță fermă, știindu-se patronați de Regina, care fórte des a vizitat spitalul. In acelaș timp Regina noastră a vizitat pe răniți de la spitalul Filantropia; în divizia mea s'a înformat despre răniți pe cari îi vėjusem la Turnu-Măgurele și s'a interesat mult de modul actual al bandagelor anti-septice.

In fine avu grația d'a mă invita ca de acum înainte să fac și eũ vizitele mele la spitalul de la Cotroceni, patronat de Majestatea Sa dícându-mí: «Țiũ fórte mult la sciința și experiența D-vóstră.»

Cuvintele Reginei noastre încântă pe orî cine; și cui ore nu-î place a corespunde dorințelor M. Séle? Am și început dar, chiar de a 2-a zi, a face vizitele mele la Cotroceni.

La spitalul Filantropia am avut 85 de paturî: pansamentele ne-aũ luat mult timp; mai în tóte zilele am fost silit a opera, căci și orașul cu accidente sale mai mărise numărul. Vizitele matinale începeaũ la 7 ore dimineața și se terminaũ după 11, și adese orî — a trebuit ca și séra să stăruesc la visita spitaluluî. Tot personalul medical 'și-a pus tóte silințele posibile pentru a corespunde greutăților, și mulți din tinerii studenți aũ căzut bolnavi.

Spre a găsi timp a face vizitele mele la Cotroceni, a trebuit să viũ mai târziu la spitalul Filantropia — unde, după un șir de anî, mă identificasem cu serviciile mele — orî că trebuia să merg la Cotroceni după prânz când, neîntâlnindu-mă cu confratii mei, nu puteam lucra în înțelegere cu dênșii, și astfel am fost silit a mă adresa către grațiosa d-na Olga Mavrogheni, atunci D-na de onóre, rugându-mă a fi scutit de însărcinarea, atât de onorabilă pentru mine; căci timpul și puterile mele n'aũ fost suficiente de a corespunde.

În acest interval spitalele din București aũ fost complet ocupate de răniți; fie-care zi de ocupațiune consumantă ne-a mai supus la urbanități, datorite confrăților străini, cari aũ visitat fórte adese-orî spitalele noastre.

Cu multă plăcere 'mî aduc aminte de visita renumituluî profesor Dr. Gurlt din Berlin, care este o autoritate recunoscută în chirurgie.

La congresele chirurgicale din Berlin, d-sa mi-a ară-

tat mulțumirile s'ele de serviciile chirurgicale ce a găsit în țară la noi.

Mi-aduc aminte de renumitul ginecolog Dr. Beigel din Londra, venit aici să vază cum lucrăm noi Românii, în timpul luptelor noastre pentru Independență. D-nu Dr. Gustav Dunner, medic superior la armata Suedă, a vizitat divizia mea. D-sa a și luat serviciu la Crucea-Roșie română; mai în urmă voi reveni asupra serviciilor sale utile la noi.

Numele de mai jos le-am cules toate din condica înființată de mine, în anul 1868, la spitalul Filantropia. Intr'un șir de ani s'a adunat autografe care merită a fi însemnate aici:

1868. Doctor Zabel, medic marinar german, pe vaporul
 „Delphin”.
- » Balan, București.
- » Christescu,
1870. » Popescu.
- » Otrobăn, Brașov.
1871. 22 Sept. *Maria ducesa de Wied, prințesa de Nasaü, mama iubitei noastre Regine.*
- » Profesor doctor Springer, din Bon.
1872. Doctor *Iuliu Fialla, Iubitul meu părinte, mult regretat.*
- » Serly Gustav, medic cap al districtului Szatmár.
1873. » Hart, medic asistent la spitalul general din Viena.
- » Sigmund Chernbach, Dorohoiu.
- » Kopfberg.
- » Dobranici, Iasy.
1874. » Brantz.
- » Copony, Brașov.
- » Szöcs, medic primar din Cluș.
- Domnu *C. Vivian, Agent et Consul general d'Angleterre.*
1875. Doctor Ernest Terzi din Milano.
- » Kremnitz.
- » Sideridis, Grecia,

1876. 18/30 Mai. *Maria Princesa de Wied.*
 » *Baron de Roggenbach*, din Neu-Wied.
 Doctor Mureșianu, Brașov.
 » Popper, Viena.
 » R. Harold Sheffield, Ba. Bh, St. Bartolomeus
 hospital, London.
 » L. v. Rissdörfer, București,
 1878. » St. Hasiewitz, Carlsbad,
 » Alexander C. Hepites. Brăila,
 » Gustav Duner, din spitalul militar, Stockholm.
 » Petrașu.
 » I. I. Peyrot, prosecteur de la faculté de Paris.
 » G. Bouilly, aide d'anatomie à la faculté de Paris,
 » L. Peletot, étud. en méd. à la faculté de Paris.
 » Med. Max. Bille, din Dresda.
 Domnu O. Eberle, directoru fabricii de tutun, București.
 Doctor Herman Beigel, (vestitul ginecolog), Londra.
1878. 18/30 Ianuarie. *Dou Carlos, principe de Madrid.*
 Doctor Iuliu Kronberg, medic major din armata
 Otomană,
 10 Martie. Edhem Pașa, general de brigadă, la garda
 imperială Otomană.
 6/18 Aprilie. *Baron Doctor F. Mundy*, Viena.
 Doctor L. P. Cascy, New-York.
 Domnu Baron d'Hogguere.
 Doctor Otrobán, Brașov.
1879. » Engelmann, Kreuznach.
 » E. Hasenfeld, profesor agregat, medic la Fran-
 zensbad și Budapesta.
 » A. L. Semo.
 » London, ancien directeur et médecin en chef
 de l'hopital autrichien à Jerusalem,
 médecin consultant à Carlsbad.
 21 Febr. *George Victor, ducele de Waldek și Pymont.*
 Le baron Hadeln, marechal de cour de S.
 A. S. le prince de Waldek.
 W. de Krohn, Ofițer adjutant.

1879. 7/19 Aprilie. *Gustav Prince royal de Suède et de Norvège.*

Otto de Printzskjöld, Chambelan de S. M. le roi de Suède et de Norvège,

General Slăniceanu.

C. M. Limshöök, Ofițer adjutant.

A. C. Catargiu.

Doctor Kucher, asistent la clinica ginecologică, Viena.

» H. Delacroix, Reims.

4. Sept. *Profesor Doctor Gurlt*, Berlin.

Doctor Friedrich Fieber, Viena.

» I. Roth, Brașov.

1880. » Octaviu Blasian, Alba-Iulia.

» Juris, Ludovic Mezey, Budapesta.

» Sanitätsrat Holzer, Franzensbad.

» *Carol Braun de Fernwald, Profesor de obstetricii din Viena.*

1881. I. Hannia, Protopop. gr. res. Directorul seminarului și profesor de teologie.

Doctor Moga,

» George Vuia, Arad, Mehadia.

» P. K. Petzalis, Brăila.

1881. » Avcdyk.

» Bleicher, Botoșani.

30 Maiü. *Suleiman Bey, ministre de Turquie.*

Marie de Herz, născută doctor Keresztényi.

Doctor Gluk, șef al serviciului din spitalul Brâncovan.

James Samuelson.

» Th. Gluk, asistent la clinica Langenbek, Berlin.

1882. 8 Martie, *Profesor Doctor Weinlechner*, Viena.

Doctor Patzelt, șef chirurg al spitalului Brâncovan.

» Teodorescu, medic primar la spitalul Colentina

» Ștefănescu, medic primar la spitalul Xenocrat.

» J. Felix.

» Némethi, Herculesbad.

» I. T. Vercescu, deputat din Doljiu.

1882. Doctor W. Roth, general medic al armatei saxone.
din Dresda.

- » Alivod, (semnătura glumeață a lui Davila) însoțind pe general Roth.
- » Hepites, medic primar al județului Suceava,
- » Heinemann, Ischl-Viena.
- » Păltincanu, Pitești.
- » Nicolini, medicul spitalului Elisabeta Dómna, Galați.

Domnu Ferdinand Pichler, Budapesta.

1883. Doctor Kállay, Carlsbad.

- » Anastasie Fētu, Iași.
- » Stranski, Philipopol.
- » D. Dupuy, intern des hôpitaux de Paris.
- » Const. Rădulescu, Budapesta.
- » Rousseau, Târnova.
- » Butărescu, Galați.
- » Antonii, Bêrlad.
- » Ursulescu, Têrgu Neamțu.
- » M. Burada, Bêrlad.

Domnișóra C. Hassenson, elevă în anul al 4-lea de medicină din Berna.

Doctor Antonescu Remus.

- » Salter.
- » Patron.

Multe dame din societatea cea mai bună s'au devotat carității, și am găsit și în divizia mea multe atașate. A fost un aspect cu deosebire plăcut, o serie de dame ornate cu *Crucea-Roșie*, urmând une-orî vizitele medicale.

Serviciul nostru a fost așa de bine regulat cu un personal instruit și exersat, în cât prezența acestor dame, nedeprinse cu un serviciu atât de greu, m'ă-a cauzat dificultăți. La operație nici una n'a putut să asiste, cea ce se înțelege; supraveghiere nu le-am putut

confia, căci nu venea regulat la serviciile matinale; mai mult s'a arătat la contra-visite cari se făceau pe la 4 ore p. m.

Inconvenientul s'a mai agravat din cauza buneii voințe a d-ilor, introducând mezeluri, prăjituri, bombóne etc. și astfel s'a complicat starea răniților prin gastricisme așa de frecvente, în cât a trebuit să mă opun cu tótă severitatea contra unor asemenea întroduceri ilicite.

N'a fost însă culpa lor ci a celor ce n'aș știut a da o direcțiune nemerită cupidității lor caritabile. Damele noastre n'aș deprinderea de a fi în contact cu bolnavii; acesta cere exercițiu și o ânimă care să pótă suporta a vedea suferințele

Pentru dame mai nemerit este să supravegheze bucătăriile spitalelor, să lucreze pentru colecte pecuniare, pentru conducerea confecționării rufelor, a bandagelor și altor mijlóce de ajutóre; să aibă grije de cei concediați cari, dacă plec însănătoșiți, aș necesitate de mică ajutóre, iară fiind invalizi aș și mai mare necesitate de ajutorul lor material, căci la pensiunile statului târziu ajung. Dacă mai bine-voesc și aș mijlóce, bine ar fi ca damele de caritate să se intereseze și de familia aceluia care merge mutilat acasă, căci acolo incede regulat miseria cea mai mare. Eată o cale largă de activitate, pentru cine are ânima să urmeze calea aceasta, una cu labóre, altă procurând mijlóce, fie care după darul ce posedă de la D-zeu

Am vèzut o damă din societatea bună ținând gamba unui suferind la o amputațiune, și nu puțin mi-a displăcut această funcțiune; mai bucuros 'i-aș fi vèzut calitățile întrebuințate într'un mod mai demn de rangul și de sexul ei.

Blândețea, compătimirea, idealul delicatetei dispore la asemenea privire; oficiul infirmierei ori al supraveghereii deprinse, nu va fi nici o dată sarcina unei dame de caritate benevolentă.

Plângeri analóge au fost la resbóiele recente pe la tóte națiunile și direcțiile societăților *Crucei-Roșie*; s'au învățat a confia damelor caritabile, sarcini corespunzătoare caracterului și puterilor lor, și ast-fel serviciul lor a fost perfect. Am arătat că Principele Dim. Ghica, unind calitățile de Efor al Spitalelor și de președinte al societății *Crucea-Roșie*, a fost o întâmplare foarte favorabilă, căci a dispus de o mare serie de medici ai spitalelor.

S'a adresat și către mine, comunicându'mi că D-nu Doctor Davila — la a cărui dispoziție, prin înscris mă obligasem a fi *fără retribuție* — ne având necesitate de serviciile mele la armată ci la *Crucea-Roșie*, mă rógă (Principele) a lua eu Direcțiunea spitalelor temporale ale *Crucei-Roșie* la Turnu-Măgurele.

Ast-fel pe la finele lui Septembrie 1877, am pornit pentru a 2-a óră la Turnu-Măgurele, astă dată însă ca Șef al Spitalelor temporale ale *Crucei-Roșie* și tot o dată și ca Șef al serviciului de la Spitalul «Independența».

VIII

Denumitul «Grand Hotel» în Turnu-Măgurele a fost cel mai apropiat de baracele *Crucii-Roșie*, și acolo am și descins, spre a fi mai aproape de serviciu. La o distanță ca de 500 metri — de la marginea orașului spre răsărit — au fost așezate 4 barace mari ale *Crucii-Roșie*, construite din nușele, nepardosite, de o înălțime de 5 metri, construcție cu totul contrarie regulilor indicate. La resbel ca la resbel, orî-cum însă tot puteam să avem barace modele, dacă s'ar fi consultat oameni speciali.

Prima baracă, cu fațadă spre oraș, a fost împărțită în mai multe compartimente, adăpostind acolo sala de mîncare a personalului, farmacia cu farmaciștii, surorii de caritate, șese interni, călugărițe devotate serviciului carității etc. Cele l'alte trei barace, fie-care cu câte 60 paturî, au fost destinate răniților.

Aiără de acestea am mai avut magazie mare, tot de aceiași construcție, din nușele; un grajd mare pentru 50 de cai, bucătărie, spălătorie, tóte acestea bine depărtate de barace. Latrinele, — cele mai primitive, — unite cu baracele, printr'un coridor lung ca de 10 metri, a mai complectat aceste vițioșe construcții. Imprejurul baracelor au fost întinse mai multe corturi,

fiind timpul foarte favorabil; acolo s'a înființat și sala de mâncare a personalului întreg; într'un cort a fost serviciul de inspecțiune, la un alt cort se aduna personalul peste zi; la altul s'așezat răniții, peste zi, pentru a schimba aerul, transportându-i séra iarăși înapoi pentru a evita expunerea lor la atmosfera nocturnă.

Tot serviciul a fost condus de un administrator; medicul-șef nu avea de cât conducerea serviciului medical; însă în timp de resbel afacerile sunt așa de urgente și atât de înșesate una cu alta, că, pentru mersul uniform, a fost de dorit a concentra ambele funcțiuni în persóna medicului.

O deslușire dată în cestiune a fost pe loc admisă de Președintele societății și prin telegrama No. 168, din 3/15 Octombrie 1887, ambele aceste oficii au fost unite în persóna mea, trimițându-mi și pe un intendent bine deprins cu acest fel de serviciu; telegrama suna:

«Aveți tótă încrederea, sunteți Șef, puneți capăt anarchiei, destituind pe orî-cine încercă a aduce pedici ordinilor D.v.

Dimitrie Ghica.

Incuragiat ast-fel, am putut procede cu tótă energia necesară. Prima și cea mai urgentă afacere a fost a regula personalul; am avut la început 7 medici, 5 confrăți români din Bucuresci și 2 Doctori streini din Austria; cești din urmă cu apunamente foarte bune.

Peste 30 călugărițe au ocupat împărțirea cea mai spațiosă la prima baracă; un mare număr de călugări, 6 surori de caritate; afară de acestea, bucătarî, călărași și servitorî au îngreunat serviciul. După inspecțiunea baracelor am procedat la alegerea persónelor necesare din abundența presentă.

Pe cei două Doctori streini austriaci i-am concediat, căci n'au fost de cât medici pe cari îi vedem la toate resbelele, spre a găsi o aplicațiune temporală. Dintre călugări am luat numărul necesar și am enumerat obligațiunile lor. Unii și-au luat însărcinarea, alții s'au dat la o parte. La cea mai mare parte din călugărițe, obișnuite cu o viață contemplativă, am găsit o rezistență de a se supune la imediata îngrijire a răniților; din toate s'au arătat numai 8 mame și 4 surori gata a se supune la o labóre serioasă. Șese am pus la baracele răniților, cele-lalte le-am împărțit la conducerea spălătoriei și la sala de mâncare, iar restul a fost înapoiat la București, împreună cu călugării inutili. Astfel m'am scăpat de vr'o 40 persoane. Cine cunoște loquacitatea oamenilor din monastiri, anxietatea lor de orice lucru cât de indiferent; percepțiunile eronate în contra intențiunilor celor mai bune, va înțelege cât mi-am ușurat serviciul cu îndepărtarea lor.

Călugărițele cari au rămas, au dat o îngrijire inteligentă și cu multă blândete răniților, precum și călugării; fie-care a corespuns cu abnegațiunea laudabilă a însărcinărilor destul de grele.

În 3 barace am arangiat 6 divizii, în fie-care câte 30 paturî; cinci servicii au fost ocupate de medici români; numai o divizie a fost condusă de D-nu Dr. Gustav Dunner, medic superior la armată suedeză; luând direcțiunea baracelor, pe D-lui l-am și găsit instalat. D-nu Dr. Dunner a fost trimis de guvernul suedez, a veni în ajutorul Românilor, fiind chiar subvenționat de acolo. Acest domn denumit «césornicul baracelor», căci la 7 ore puse apărea figura sa gigantică pe orizont, venind la vizită matinală. A prânzit

cu noi la masa noastră comună, și nu putea să se împacă cu modul de a pune ardeii în bucate; zicând mereu: «oh ce piment! ce piment!» El nu obișnuia de cât apă, nu fuma; a îngrijit pe răniți, cu o atențiune deosebită; a operat bine, cam incetinel, dar cu mână sigură și fermă; mereu cerea aparate, cu cari nu puteam să-l servesc, căci răniții se evacuau mereu, și asemenea lucruri nu se găsesc de cât la spitale permanente. Doctorul Dunner a fost un model de datorie personificată; grijele séle, știința și experiența sa aũ fost puse în alinarea răniților noștri, până la căderea Plevnei. Am rugat pe principele Dimitrie Ghica, și Măria sa a intervenit pentru a mijloci, decorarea acestui doctor, care a și priimit Crucea de Steaua României, bine meritat și însoțit de bucuria noastră colegială.

În luna Octombrie, o societate engleză de caritate a trimis 5 medici cu recomandații înalte către Președintele *Crucei Roșie* spre a da ajutórele lor răniților Români.

Președintele mi-i-a recomandat cu multă atențiune și a ordonat să li se dea locuință și nutriment. Ei aũ venit și cu un agent al lor, care avea tótă protecțiunea pentru dânșii, aducând tot de o dată, ca donațiune către, *Crucea Roșie*, câte-va lăzi cu alimente și cu vinuri. Am instalat pe acești 5 Doctori într'o despărțire de la baraca mare, și dorind a afla ce știeaũ acești medici tineri, ca să nu espun la suferințe zadarnice pe soldații noștri, cari din zi în zi câștigaũ denumirea de eroi și avéu cu atât mai multe drepturi la iubirea și compătimirea noastră; a doua zi m'am dus cu ei în divizia mea și li-am încredințat 15 răniți, rugându-ı ca să-ı viziteze și să îngrijească în-

dată în prezența mea. Manipulația și totă atitudinea lor m'aŭ convins că aveam a face cu medici nedepriși cu serviciile chirurgicale, și ce este mai mult, am aflat că numai unul din ei era medic iar cei l'alți studenți; astfel fiind 'i-am atașat la divisia mea și, cel puțin, aŭ învățat în România a face pansamente antiseptice, după Lister, compatriotul lor renumit. Numele acestor domni era: Doctor Maturin, Smith, Davis, Fulford, Dymot.

În mai multe rânduri, societatea care ni recomandase pe acești tineri, ni-a trimis și lăzi mari cu bandage ori cu alimente-conserve. Agentul lor a trimis o ladă cu 50 sticle vin de Bordeaux pentru răniți; eu însu-mi am văzut pe căruțaș, când le a depus înaintea magaziei. Până la venirea însă a d-lui B..., care ținea cheia magazinului, a dispărut lada cu vinuri, și întorcându-mă dintr'o baracă unde intrasem câte-va minute mai înainte, a fost suficiente spre a face să dispară acea ladă; recunosc că n'am calități polițienești, căci n'am putut descoperi pe furul și sum sigur că lada s'a spart și sticlele s'aŭ risipit.

Urmând însă cu cercetarea și întrebând pe mai mulți am aflat că d-nu B..., cel cu cheile de la magazie, a fost un om de conșiență, nu al Președintelui, *Crucei Roșie*, ci al antecesorului administrator. Am luat deci îndată cheile magaziei și, în curs de vr'o 8 zile, am procedat la un inventar minuțios a depositelor noastre și cu liste, semnate în regulă, am predat magaziile noastre itendentului numit de Președintele societății.

Marile zile noastre conțineau în abundență lucruri comestibile: sunci, salamă, cașcavaluri, extract de carne «Liebig», lapte condensat cu Chocolată și Cacao, legume, conserve, céu, cognac, rhum, sachar, legume

comprimate în table, tóte în abundență. De la societatea engleză am primit niște lădițe fórte practice, pe carî îmi dau ostenéla d'a le descrie: Lădițele aceste au avut destinația de a fi câte una la dispoziția unui medic isolat, sau a unui ofițer cu 10 — 20 răniți ori soldați, spre a le da îngrijirile necesare în timp de 24 de óre. O lădiță avea formă pătrată de 60 de centimetri; la un punct avea o tinichea bătută cu ținte și la cas de necesitate, ridicându-se cu un cuțit sau cu vârful tesacului, se afla o chee cu care se putea descuia lada, dând îndată peste o cutie cu chibrituri și câte-va lumânări de stearină fórte gróse. Câte-va cutii cu lapte condensat, șése cutii mari, în fie-care câte o găină fértă cu supă, ori carne de vacă cu legume; tinicheaua se punea la foc și încălzindu-se conținutul imediat, dispunea îndată de alimente calde; mai multe tablite cu legume comprimate, una sticlă de cognac, una de Rhum, o bulă de cét comprimat, o cantitate suficientă de zachar alb, mai multe pachete de pesmeți albi. Cea mai mare parte din acestea le-am trimis Doctorului Davila, care le împărțea la spitalele «Crucei-Roșie», cum și alte multe ce a mai necesitat din conținutul magaziei nóstre.

Îndată s'a aranjat ca tot personalul, atât medici cât și internî, surori de caritate și toți împiegații, să mănânce în prima baracă, la mese puse la ore fixate, și ast-fel am oprit reclamele și am pus ordină în mecanismul complicat, preșezând la masă la fie-care mîncare. Călugări și călugărițele au avut masă deosebită, din cauza prescripțiunilor monachale. Câte-va zile am locuit tot la Grand Hotel, iar după ce s'a gătit la baracele nóstre un bordei mare, cu un vestibul și 2

camere, m'am instalat într'una, lipind pe ușa înscripția «Medic primar», la cea l'altă «Intendență», iar în vestibul am instalat pe părintele Nicanor, un călugăr original, care a fost pus la serviciul meu și despre care cu mulțumire, m'î aduc aminte căci, în originala sa simplitate, m'a îngrijit cu o părintescă sollicitudine.

Serviciul medical începea dimineața între orele 7—8 și contravizite se ra se făcea între 4—6. Medicii toți și-au împlinit oficiul lor cu o scrupulositate neclintită; serviciul a fost foarte obositor, căci deseale pansamente prelungeau vizitele matinale aproape până la mēzā-zi; tot personalul, studenții și surorile de caritate au urmat frumosul exemplu al medicilor, și abnegațiunea personală a excelat la toți. Operațiile chirurgicale se făceau la subîmpărțirea primei barace, și de câte-orî avea loc o operație, toți asistam spre a facilita lucrarea. Instrumente am avut suficiente, aparate în abundență. Grație antisepticilor stricte pot zice, că mersul tratamentelor a fost excelent și vindecarea plăgilor operative bună; aci însă este locul a accentua un rău, care s'a causat la câmpul primelor pansamente în contra cărora am și scris în mai multe rînduri, doctorului Davila, protestând repetat cu totă energia noastră, până ce la ultimile transporturi de răniți, am avut în fine plăcerea de a vedea că am reușit a opri o procedare prea eronată. Acestă a fost că la bandagele plăgilor prin arme de foc, s'a aplicat o bucată de vată muiată într'o soluțiune concentrată, emostatică, de fer sesquichlorat, soluțiune care a cauterizat pelea și a causat necrose profunde în țesăturile circumjacente, complicând ast-fel plăgile. A 2-a procedură eronată a fost, că la plăgi compli-

cate recente, la extremități s'a aplicat imediat, după procedura D-ului Neudörfer, un bandagiu de ipsos și rănitul s'a transportat ast-fel la distanțe cât a fost Turnu-Măgurele de Grivița. Extremitățile se tumefiază după câte-va ore, și acest bandagiu imobil mai mărește suferințele și prin greutate; în fine sosind la noi a fost penibil depărtarea acestor bandage de tăria zidului. Am reușit și m'am bucurat când am văzut soldați răniți la extremități și bandagiați cu fașe de organtină scrobită, bandagele întărite cu fire de pae ori cu speteze de mucava. La transport, simțind rănitul că'l strânge bandagiul tórna puțină apă peste el și produce o relaxare salutară. Ast-fel a încetat cu totul aplicarea soluțiunei concentrate de fer sesquichlorat și bandagiarea cu ipsos.

La spitalele civile pacientul este în deplină putere a voinței de a se opune la operație; altă cestiune este dacă medicul este obligat a'l tolera la spital când pacientul nu se supune la terapia indicată.

Alt-fel se presintă cestiunea în armată; noi la «Crucea-Roșie» am căutat numai soldați răniți, unde nu încape principii de spitale civile, dar spre lămurire și spre a decide — în fața unei opunerii la operație din partea soldaților răniți — m'am văzut silit a mă adresa personal către d. Ministru de Resbel, D-nu Ión Brătianu, care în acel timp a residat la Turnu-Măgurele, locuind într'o casă la marginea orașului spre Dunăre. Mergând deci acolo, am voit să fiu anunțat, dar mi s'a zis: «Nu este necesar Domnule, poștiți înăuntru». Socotind că voi intra în vre-o anticameră, nu am bătut la ușe, dar intrând, am fost surprins că, am găsit pe D-nu Ión Brătianu șe-

zând și convorbind cu óre-cine. 'Mí-a întins mâna, 'mí-a oferit o țigară, pe care însă n'am aprins'o, cu tóte că-'mí presintase o cutie cu chibrituri, rugându-mă să aștept până va termina cu acel D-n interlocutor.

Conversațiunea a ținut ca vr'un quart de oră, și avuî ocasiunea de a privi în tótă liniștea figura lui Ion Brătianu pe care'l cunoșteam deja de mai'nainte. Am admirat frumusețea acestui cap clasic, vivacitatea ochilor, finețea limbajului și a fisiognomieí séle, am ascultat cu plăcere replicele séle, când cam glumețe, când mai seriose, prin cari orí evita de a respunde, orí silea pe cestionar de a respunde singur.

Am simțit o precioasă plăcere privind pe acest ingenuos bărbat al României: 'mí-am recapitulat repede luptele séle de la 1848 până la 1877, și am văzut pe acest geniu oțelit înaintea mea, în momentele de a înscrie numele séu cu litere lapidare ale nemurirei în istoria României.

Mi s'a părut că vėd în severitatea figurei sale pe augurul victoriei.

Am fost întrerupt în contemplațiunile mele, când mi s'a adresat D-nu Ion Brătianu.

I-am expus circumstanțele cu soldații răniți; și după o scurtă gândire, respunse cu accentul gravității poziției sale: «Aí dreptate, D-le Doctor, suntem datorí a conserva viața ostașului nostru; îi impunem militarește căutarea medicală, sciința și consicința medicului este ultima rațiune». — Am mai adăugat că impunerea acésta nu încape la ofițeri, avėnd a face cu ómení cari ău încredere în medici.

D-nu Brătianu avu plăcerea de a vizita baracele «Crucei-Roșie» și intrând cu mine în trăsură i-am spus că,

cu atât mă bucur mai mult, pre cât visita sa este neașteptată. La trecerea prin oraș m'a întrebat, de când sunt în țară și dacă 'm'aduc aminte de prima întâlnire cu D-sa; afirmând acesta i'am amintit conversațiunea ce s'a fost ținut la un prânz, — la care mă aflam conviv, — cum și de opinia sa de atunci.

«Așa este Doctore,» răspuse el, vizibil surprins de memoria mea, «iscălesc și astăzi cele zise». Dar câți ani sunt de atunci? — 14 ani domnule Ministru. — «Ai o excelentă ținere de minte». — Da, domnul meu, pentru cuvinte ingenioase. — Mi s'a părut că prea curând am sosit la baracele noastre. Elevul de serviciu ne-a eșit înainte și a raportat cu dibăcie numărul răniților; dupe aceea D-nu Ministru a vizitat toate baracele, a vorbit cu mulți răniți, și 'i-a făcut o plăcută impresiune fața lor liniștită și regula observată în barace.

Eșind din baraca din urmă însoțit de personalul adunat în pripă, mi-a strâns mâna și s'a mulțumit de buna stare în care a găsit pe răniți. Asemeni vizite stimulează foarte mult activitatea unui spital, personalul întreg se bucură și pacienții se liniștesc vedându-se observați cu o sollicitudine deosebită.

Serviciul în barace a consumat mult timp. Vizitele matinale țineaă aproape până la 11 ore; distribuirea medicamentelor și gătirea raportului ținea mai până pe la prânz. La 12 ore se da semnalul de prânz; la fie-care 2 zile erau regalați toți cu mezele din depozitele noastre; masa ținea cam o oră, și fiind prezidată de mine, aveam bucuria a vedea buna cuviință înlocuind sgomotul și conversațiunile sgomotose. După masă luam loc înaintea baracelor în corturi, eu însumi mă supuneam la corespondență,

căci raporturile confidentiale și oficiale către Președintele *Crucei-Roșie* le scriam eu însu-mi până obosém.

La 4 ore începéu contra-visitele, și-mi plăcea a asista și la cei l'alți confrăț. Cu pansamentele și cu fel de fel de lucrări ajungém până la 6 ore séra, timpul cinei, și la 7 ore totul era terminat.

Acum fie-care simțea necesitate de distracție, ceea ce tocmai nu prea oferea Turnu-Măgurele. O cafenea în față grădinei publice, un local cu tavanul jos de de tot, plin cu fum, nu oferea recreațiunea necesară. Preumblarea în grădina publică orî pe câmp, cu medicî englezî saú cu Svedianul Dr. Dunner, mi-a făcut multă plăcere. Mai era un birt cu grădină, ce mi se pare se numea «La Enache»; acolo se instalase o mică trupă franceză, și se construise o scenă precară; în acéstă grădină se aduná lume multă.

Mulți mergém a vedea petrecând acolo pe marele duce Alexi, pe principele de Leuchtenberg și pe Don Carlos, pentru cari acești óspeți era un loc înaintea scenei îngradit. Cântecule, după caracterul lor și după mișcările de cari erau acompaniate, mi-aú cauzat averșiune, mai multă distracțiune am găsit uitându-mé la cantitățile de vinurî de Champagne puse în ghiață pentru usul înalților ósp.

În acest timp sosiră în țară, sub comanda d-luí medic general Dr. Cammerer, 10 medicî Chirurgî germanî, deprinși în resbelele din urmă. Guvernul simțise necesitatea de a'i chema, confindu-le serviciî provisorî. La Turnu-Măgurele a fost comandat D-nu Dr. colonel Hahn. D-sa a ocupat localul la Primărie; bărbat escelent cu amorul distins pentru arta sa și prin exactitatea serviciului sėu, infatigabil în îngrijirea

celor confiați artei sale. De mai multe ori a venit să vadă pe răniții noștri la barace și unica lui plăcere era de a vorbi despre știință, și a discuta despre invențiunile făcute pe vastul câmp al chirurgiei. Cu Colonelul Dr. Hahn m'am întâlnit încă de multe ori la congresele chirurgicale de la Berlin, unde a și locuit, având o clientelă considerabilă. Sunt acum câte-va luni de când a încetat din viață și țara a mai pierdut în persóna lui încă un filoromân.

Pe lângă medicii germani au venit și medicii francezi la Turnu-Măgurele, oferind serviciile lor, anume: D-nu Doctor G. Bouilly, aide d'anatomie à la faculté de Paris.

Dr. J. I. Peyrot, prosecteur à la faculté de Paris.

L. Peletot, étudiant en médecine à la faculté de Paris.

Din esces de tendințe, am fost convocați toți medicii indigeni și streini, cu scop d'a ne aduna de 2 ori pe săptămâna, spre a discuta cestiuni de știință.

Ne am și adunat; discuțiunile s'a făcut în limba franceasă, dar după câte va întâlniri a abortat idea concepută, căci între Francezi și Germani a oscilat încă un ton foarte neplăcut și apoi toți osteniți de labórea zilei, aveaū séra necesitate de recreațiune iară nu de discuțiuni științifice. Ar fi trebuit să știm că înaintea zeului Marte se ascunde Minerva.

Cât ne-a favorizat timpul frumos, ne adunam mai mulți medici înaintea cafenelei, la promenadă, și fie-care dintre noi enumera cele văzute în practica sa, cu deosebire D-nii Dunner și Hahn văzuseră multe și cele comunicate de dânșii ne-au delectat. Une-ori s'au discutat cestiuni de ale zilei în știința noastră, ast-fel că am avut ședințe științifice improvizate, foarte instructive.

Turnu-Măgurele a fost în acel timp îmbulzit de

lume; ofițeri, soldații români și ruși, comercanții, transporturii de mărfuri, vizitatorii străini au populat orașul. Starea igienică a orașului a fost primitivă și chiar aceste măsuri s'au omis. Praf, murdărie de pe strade înmulțise muștele ast-fel, în cât mâncând la birt, a trebuit să ne apărăm cu șervetul, ca să nu ne intre muștele în gură.

Baracele Crucii-Roșie fiind departe de oraș n'au avut încă inconvenientul muștelor; dar întâmplându-se ca Turcii să pornescă mai multe sute de Bulgari, cari, cu toate focurile ce s'au tras într'ânșii din partea Românilor, totuși au trecut la noi, și Primăria orașului i-a așezat împrejurul baracelor. Acești nenorociți, rău nutriți, slăbiți, aveau un aspect de umbre, cea mai mare parte a suferit de enterite, mulți de febre palustre. Am protestat în van contra acestor măsuri nocente, dar n'am reușit.

Calamitatea ânsă a fost mult amenințătoare pentru noi; toate locurile împrejurul baracelor s'au infectat de ejectele și dejectele acestor omenii; în fine am chibzuit ast-fel: am luat 30—40 din acești nenorociți, și dându-le rămășițele mâncărilor și une-orii și chiar o plată mică, prin acestea s'au curățat locurile; dar a fost o muncă continuă și în fine se învățaseră toți; și temându-se de repugnări s'au depărtat de lângă baracele noastre. Ast-fel au trecut zilele la Turnu-Măgurele, cu luptele și cu laboarea ostenitoare. Cât lucrăm noi medicii pentru binele câtor-va răniți! câtă satisfacțiune avem noi medicii, când reușim a scăpa viața unui om! și în momentele când ne bucurăm de reușițele științei noastre, o întâlnire recentă cu aceste arme secerătoare ale omenirei, nimicesce din nou viața flórei națiunii, tine-

rimea; un minut distruge tot ce noi medicii nu mai putem înlocui; viața și labórea de luni întregi până scăpăm pe un om, ca să se plimbe mutilat, cu un picior ori cu o mână de lemn, în această lume cea mai frumoasă, spre gloria lui și a patriei pentru care a suferit.

Nu mă îndoesc, că va veni un timp când popóarele nu vor mai fi silite a muri pentru gloria altora și respectarea mutuală va asigura existența fie-căruia; armele se vor întrebuința numai contra animalelor feróce.

S'a făcut nópte; pe la 10 ore toți se precipitaū la odichnă; eu regulat am parcurs încă o dată pe vèrful degetelor baracele răniților, și tot-d'auna am găsit de făcut câte ceva; o lampă nu ardea bine, ori ventilația era închisă, ori găseam pe vr'un suferind deștept; îi vorbeam sau îi împlineam vre o dorință și astfel sosiam în fine la bordeiul meu.

Părintele Nicanor a fost foarte vigilent, îndată aprindea lumânarea, intra în camera mea. Călugărul a voit să'mi scótă cismele, și să'mi facă serviciul de servitor; dar și astăzi sunt încă destul de ager spre a mă servi eu însu-mi, și nu pot nega, că vestmintele séle sacerdotale m'au îndemnat a-l avea mai mult ca pe un om de confiență; și'l rugam dar, nici o-dată nu î-am ordonat vre-un lucru. În fine m'am culcat. Bordeiul meu era căptușit cu rogojină, înlocuind tapetele.

Tocmai din primul somn un șgomot m'a deșteptat. «Părintele Nicanor», am zis, ascultă te rog și D-ta! Șóreci se plimbă, taică nu este nimic. «Adăvērat, mă gândiș șóreci nu pot să'mi facă nici un rău, și pentru a doua óră Morfeū m'a bine-cuvântat».

Părinte Nicaur, dar acum par'că flueră? «Bróște taică, bróște, așa este când se apropie tómnă, se trag spre case.

M'am liniștit, căci o brôscă mai mult ori mai puțin nu pôte să'mi facă nici un rău.

Maî cu greu am obținut de astă-dată grația lui Morfëu; dar tot nu m'am bucurat mult de dânsa, căci o fășietură mai prolongată în dosul tapetelor, adică a rogojinelor, m'a deșteptat; mi s'a părut că se apropie de pernele mele. — «Părinte Nicanor, ascultă și D-ta». — «Asta este șérpele, taică, nu-ți face nici un rău». — De șóreci și de brôște m'am putut liniști imaginațiunea, dar de șerpî, despărțiti de mine numai prin grosimea rogojinei, a trecut peste puterea mea reconciliantă, și a trebuit a mă îmbrăca și a eși din bordei.

Câmpul din prejurul baracelor era acoperit de Bulgarii fugiți din Plevna; toți dormeau profund; am invidiat liniștea lor. Cât de săraci, și omul tot mai găsește ceva de invidiat!! Omul este un animal teribil. Se făcuse ziua, și m'am dus la baracă spre a începe labórea zilei.

Părintele Nicanor, mă liniștea cu o convicțiune fermă în fața sa, căci el mi-a promis, că va goni tóte lighiónele cum le numea dênsul.

A 2-a seară m'am culcat, asigurat că părintele Nicanor o fi făcut ce a știut pentru depărtarea acestor flagele ale lui Pharao, și în adevăr am petrecut o nópteli liniștită, într'un somn profund până la ziua albă. Deșteptându-mă în bordei — în pământ — m'am gândit, că ast-fel trebuie să fie la învierea din urmă, după un somn negreșit mai lung — mult mai lung, lung de tot! — Șóreci, brôște și șerpî pare-mi-se am mai auzit eu de multe ori, dar ori bine-cuvântările zeului Morfeu aũ fost mai puternice, saũ descântecel Părintelui Nicanor le a depărtat.

IX

Mare activitate ne-a cauzat priimirea răniților ori evacuarea lor din barace. Sosirea răniților și numărul lor ne-a fost anunțate, și atunci toți întruniți, am așteptat.

Timpul se recorise și răniții soseauă tot d'auna pătrunși de răceală și obosiți. Farmacistul șef Domnu Christache Alexandriu, acuma proprietarul farmaciei «La Sft. Pantelimon» în calea Victoriei, mi-a făcut serviciu mult apreciat. D-sa a pregătit într'un cazan mare céiul, procurând Rhom și Zahar din depozitele noastre. Domnia sa, cu multă plăcere, a preparat tot și sosind răniții, am asistat la rădicarea și așezarea lor în patură. In urmă li s'a servit îndată céiul, țuica, ori vin, după plăcere; dar cea mai mare parte au cerut céai, care fiind ferbinte îi încălzea foarte curând.

După ce se linișteau răniții, trecând vr'o oră și mai mult, începeam examinarea lor și am permis a proceda la pansamentele necesari.

D-lui farmacist Ch. Alexandriu, îi repet cu această ocaziune mulțumirile mele, căci serviciile séle, au fost o adăvărată bine-facere, și sum convins că însuși se va bucura în reminiscențele séle la timpul de lupte a independenței noastre.

Transportul răniților s'a făcut cu care țărănești; acest mod de transport este primitiv, dar nu dispuneam de atâtea furgóne sanitare; este adăvărat că țeranu român se găsește bine în carul său, așternut cu pae, dar oricum aș fi dorit să ved pe răniții noștri alt-fel transportați. Am văzut ofițeri transportați cu furgónele la spitalul «Independența», dar noi la barace, nu primisem până atunci de cât soldați.

Primul transport de răniți l'am văzut aprópe de Slatina. Un șir de care cu boi, cu câte doi, trei și chiar patru răniți, după gravitatea casurilor, expuși toți la arșița sórelui, m'a emoționat mult, căci acești eroi ar fi meritat să-i ducem în palmele noastre.

Să scădem un milion din prețul puștelor Manlicher și să cumpărăm furgóne de transport pentru răniți.

Este al Eroului a desprețui mórtea, dar nu este drept a suferi un martiriu pentru patrie.

Evacuarea răniților a fost o întâmplare neplăcută la barace, căci în câte-va zile se obișnuiseră cu căutarea noastră; chiar starea lor se mai îmbunătățise, ast-fel că evacuarea a fost tot-d'auna o întristare pentru dânșii, în cât a trebuit să i asigurăm că și la alte locuri vor găsi aceleași îngrijiri bune; în fine argumentul că vin alți mai gravi răniți de cât ei, a mai liniștit pe cei obișnuiți cu noi. Ora plecării a fost tot-d'auna anunțată și ne-am silit ca la acel timp o bună alimentațiune să-i fortifice pentru transport.

Despărțirea între răniți și infirmieri, surori de caritate etc. a fost tot-d'auna însoțită de lacrimi, căci suferințe ca și bucurie întăresc amiciția.

Afară de partea medicală am fost aglomerat și cu afaceri cu intendentul, consultându-l mereu de pregătirile pentru îndestularea răniților. Orzul și fânul se suise la prețuri fabuloase, și împrejurările acestea m'au silit a lua sub o inspecție frequentă și minuțioasă grajdul și depozitele noastre; m'am ocupat, ca de curtea mea proprie și de aceea am nemulțumit pe mulți; dar orî-cine își împlinește datoriile séle cu conștiință nu pôte evita acesta.

Infundat în aceste afaceri am primit următórea telegramă de la D-nu Dr. Davila.

Nr. 1144 10 Oct. 1877

«Im veți face o mare plăcere venind urgent la tabăra noastră Grivița, prin Moselim-Selo, Mecica.»

Davila.

Cu ocazia atacului la Dolni-Dubnic și Gorni-Dubnic, în ziua de 12/24 Oct. D-nu Colonel Budișteanu a fost grav rănit, și a fost așezat la Dr. Davila, care avu dorința de a mî da și eu părerea asupra casului.

Am și plecat a 2-a zi de dimineță, luând un furgon cu 2 cai de la *Crucea-Roșie*, și doi din călărașii din cei cari avém, aũ mánat caii. Am fost însoțit de elevul meu D-nu Vuculescu, care mi-a făcut la pansamente servicii deosebite, atît la barace cît și la spitalul «Independența»; avea o mână rte abilă; îmi pare rău că a părăsit mai în urmă studiul medecinei căci a avut calități excelente.

Am trecut Dunărea pe podul de lemn, păzit de soldați români; semnele distinctive pe furgon cum și brățarele cu *Crucea-Roșie* ne a scăpat de formalitățile de permisiune a trecerei. La rîpa opusă la mar-

ginea Dunării și la marginea Osmaului se află Nicopoli, un orașel turcesc situat pe dealuri înalte, dominând cu o privire excelentă totă valea peste Turnu-Măgurele; orașul a fost incendiat, luat fiind cu asalt de ruși; mai eșea fum dintr'o magazie de grâu, care ardea năbușit de câte-va săptămâni. Stradele orașului sunt foarte înguste și întortuchiate, având trecere liberă numai de un car, și de aceea am fost nevoit să iau 2 călărași, din cari unul trebuia să mERGă înainte spre a preveni, ca să nu ne întâlnim cu o altă trăsură, ceea ce ar fi cauzat o mare întârziere.

Scoborând de la Nicopoli, văi frumoșe, bogate în isvóre de apă rece, ne-aũ delectat; am trecut sate părăsitate, am intrat prin case miserabile, rău construite, cărciumi cu lucruri comestibile și cu bęuturi imposibile; miseria și tristețea, în urma resbelului, erau peste tot vizibile. Pe la orele 5 am sosit la Moselim-Selo unde a fost a 2-a etapă de la Grivița spre Turnu-Măgurele; am vęzut corturi așezate pentru răniți, etapa era bine îngrijită. Acolo m'am întâlnit cu D-nu Dr. Grigorescu, medic secundar la divisia mea de la Spitalul «Filantropia», acuma profesor la facultatea de Medicină; D-sa făcea serviciul său obligator la armată; m'a arătat corturi, m'a obligat ordonând de a'm schimba caii; apoi am pornit spre Mecica, prima etapă după Grivița, unde m'am întâlnit cu D-nu Colonel Dr. Fotino. Baracele și corturile le-am găsit bine îngrijite; toate purtau semne de o exactitate militară admirabilă și de o solitudine părintescă către răniți. Cred că actualmente D-nu General Dr. Fotino își va reaminti complimentele ce i'am făcut atunci.

Séra, la orele 8, am sosit la Grivița. General Davila

mă aştepta cu impacienţă; nu trecuse bine o jumătate de oră şi confrăţii militari se şi adunară şi intrarăm la colonelul Budişteanu, care zăcea sub un polog în vastul bordeiu al Doctorului Davila. Colonelul priimise un proiectil în regiunea laterală dreaptă a toracelui, între 7-8 spaţiu intercostal, proiectilul se culcase aproape de diafragma şi cauzase singulul neîntrerupt, foarte supărător; pulsul prea mic, cam accelerat, iar temperatura nu era ridicată; starea deprimată, şi debilitate generală.

Faţă cu toate acestea am fost întrebat dacă trebuie sondată plaga, spre a afla mersul şi situaţiunea proiectilului, şi în cazul dat, dacă trebuie să ne gândim la extracţia proiectilului. Opiniunea mea a fost primită, a nu încerca nimic agresiv asupra proiectilului, care probabil se va încapsula, dar că era necesar ca pe lângă o nutriţiune uşoră, cu lichide, a prelungi o tares letargică prin mici doze de narcotic. Acum am plăcerea de a vedea pe D-nu General Budişteanu adese ori preumblându-se pe stradele Bucureştilui, şi mă bucur văzându-l sănătos, ştiind că poartăun glonte încapsulat în corpul său.

Bordeiul D-lui Dr. Davila era foarte vast; dintr'un vestibul larg s'aui mai săpat celule mai mici; una destul de largă, a ocupat'o rănitul colonel, una a ocupat căruţa lui Davila, în care dormea doctoru; a mai fost şi alte celule dintre cari una ocupată de mine. S'era înainte de culcare Davila m'a invitat la o convorbire, deşi trecuse de mezul nopţii, tot mai avea a'mi spune ceva; el 'şi-a versat amărăciunea ânimei căci simţise reuşind intrigile pe cari i-a fost p'ână atunci în putere de a le nimici. A vorbit cu entusiasm de eroismul soldatului român,

de neobosirea și perseverența medicilor armatei și a ambulanțelor «Crucei-Roșie», atașate la armate; am mai vorbit de trecutul, ce l'am trăit împreună, de școală, de băieți,—cum numea el pe foștii elevi ai școlii de Medicină.

Convorbirea noastră era une-ori întreruptă de buibuitul tunurilor; la închietudinea mea Davila zâmbea, căci cu schimbul ideilor marțiale, în formă de ghiulele, D-lor erau mai deprinși de cât mine. M'am culcat în fine în celula mea, dar mi se oferise un pat foarte bun în bordei; detunări se auziau forte des și mult mai tare, căci pământul, ca un corp compact, conduce sunetul mai bine de cât aerul, și ast-fel somnul meu a fost dese ori întrerupt. Dimineață, când voiam să dorm, auzind vocea lui Davila, mă sculam și l'însoțiam la preumblare.

M'a condus pe la corturile unde au fost opriți cei mai grav răniți, pe cari a fost imposibil d'a-i supune la transport. Acolo am văzut, stăruind cu abnegațiune, pe D-nu maior Dr. Sache Ștefănescu; am lăudat mersul frumos al plăgilor și fața mulțumitoare a răniților, grație blândetei cu care excelază acest confrate. Au trecut mulți ani de atunci, și cred că D-nu Dr. Ștefănescu, acum medic șef al frumosului spital «Xenocrat»—se va bucura văzând că cu mulțumire 'mi aduc aminte de excelentele servicii și reușitele seile științifice, dovedite pe câmpul luptelor la Grivița. — La 27 Octombrie am dejunat la D-ru Davila cu D-nu Căpitan Băicoianu, actualmente Maior, și cu un Domn Maior Colombi din Statul Major general din Belinzona.

D-nu Băicoianu ne-a delectat cu câte-va episoade din rcsbel, narate cu spirit și ilaritate; momente precioase

din viață serioasă. Major Colombi a fost atașat la Statul general rus, și comunicările se făceau de un interes deosebit.

Am trimis să caute pe cumnatul meu, D-nu Capitán Themistocle Balanu, ofițer de Stat-major lângă Colonel Cerechez, dar tocmai a doua zi, cu câte va minute înainte de a pleca, a putut veni să mă vadă.

Ars de sóre, dar viguros, cu ghetetele rupte, dar sănătos, m'am bucurat văzându-l. El avea convicțiunea, că Plevna trebuia să cadă foarte curând, și s'a grăbit a se înapoia, căci prezența sa era necesară.

Tótă dorința lui, se concentrase în a-i trimite o pereche de cisme bune. Cred că Domnu Balanu, actualmente Lt. Colonel, se va bucura amintindu-și acea întâlnire pe câmpul glorioșelor lupte ale armatei noastre.

Impacient de serviciul meu am plecat, luând aceeași cale, dar ocolind Nicopol, pe valea râului Osma, și s'era târziu am sosit la baracele mele.

Noaptea începuseră să fie răcoroase ; eram aproape de Noembrie și, în prevederea că poate o bună parte a iernii avu să funcționeze baracele, avui tótă grija de a face ca ele să se tencuască, fiind cu părți de nuțele. Lucrarea înainta bine, și împuternicit de D-nu Președinte, am ordonat aprovizionarea lemnului, am așezat sobe cu olane, am însărcinat pe unul din călugări cu regulara geamurilor, ne-a fost peste putință a aduce vr'un sticlă afară din oraș ; de aceea am cumpărat călugărului uneltele necesare și el a tăiat și a așezat geamurile cumpărate de noi. Să nu se creadă că această afacerea n'a fost importantă ; căci în toate zilele aveam geamuri sparte, și a trebuit

să fie în grabă înlocuite, pentru că, afară de aspectul urît ca al unui om lusc, a trebuit să apăr și pe suferinzi de curente.

Ast-fel pregătiți ne-am îngrijit și pentru timpul ernei.

Am avut totă mulțumirea văzând că serviciul la barace mergea admirabil; reușisem cu arangiametul și îngrijiam de toate în cas de prelungire a serviciului.

Am socotit necesar d'a mă ocupa și cu interesele mele particulare ; căci, precum am mai zis, mă pot mândri că am făcut serviciul gratis, și asigurând pe D. Președinte al «Crucei-Roșie» de mersul perfect al serviciului, am cerut voie de a mă întorce în București; însă telegrama ce mai jos m'a îndemnat a mai sta.

No. 4433.

Dr. Fialla, Turnu-Măgurele.

«Din nefericire, după toate probabilitățile, o să vă vie de pe câmpul de război mulți răniți; ast-fel, mai înainte de a trimite alți medici la Măgurele, rog nu lipsiți pe baviți noștri soldați de serviciile renumitei D-vostre științe.

„Dimitrie Ghica.“

Am mai stat încă, dar accelerându-se evacuațiile se umplu divisia mea la București cu mulți răniți.

Baracele construite în curtea spitalului «Filantropia» se populau asemenea cu răniți. Aceste barace au fost puse tot sub privegherea mea, dar în absența mea s'a chemat D-nu Dr. Altstätter din Ploești și D. Dr. Copony din Brașov, spre a căuta pe răniții noștri.

Acastă împrejurare făcu de am primit invitațiunea d'a mă întorce la București. Am pornit cu un furgon sanitar până la Slatina și D-nu Dr. Cammerer, medic general, care a comandat și inspectat pe cei to

medici germani, postați la diferite locuri din țară, a venit cu mine, fiind silit a se afla în Capitală.

Păstrează o plăcută și instructivă aducere aminte de călătoria făcută cu acest Domn. Am admirat vastele-și experiențe în cestiunea higienică, în toate afacerile de spitale, permanente, provisorii orî barace, știința sa, comparînd cele-l'alte țări civilisate, a fost excelentă.

Datoria personificată anima și pe acest Domn m'a îndemnat a visita congresele chirurgicale; mi-a vorbit mult de toți bărbații renumiți ai științei noastre, cunoscîndu-și pe toți în persoană.

Noptea am petrecut la Coteana, moșia principelui Brăncovenu, unde D-nu Platon Nicolau și D-nu Henri Kübler, conducătorii moșiei, ne au oferit o frumoasă ospitalitate. D-nu Cammerer s'a bucurat d'a se întalni cu un descendent al filosofului, dar plecând a 2-a zi de acolo, mulțumind zicea, că nici o dată Platon, nu' făcuse mai multă plăcere ca atunci.

La Slatina mai avurăm timp a visita un mic spital, și după o preumblare mai lungă, confratele rămîind mulțumit de călătoria ce a făcut cu mine, am intrat împreună în trenul căilor ferate, și după o lungă absență am pornit la familia mea.

D-nu medic general Cammerer s'a mai întalnit de multe ori cu mine la Congresele științifice din Berlin, aducîndu'și cu multă plăcere aminte de frumoasa Românie. Și eu cu mulțumire m'ă amintesc prin aceste linii societatea sa plăcută și instructivă, cum și serviciile se le utile la noi în țară.

X

Spitalul Filantropia era în acest timp ocupat numai de răniți, conștienți cum am zis D-lor D-rile Altstätter din Ploești, Dr. Béldi din București și Dr. Copony din Brașov; acest din urmă îmbolnăvindu-se, a trebuit să plece înapoi.

Tot personalul atașat diviziei mele, a avut serviciu foarte obositor, pansamentele frecvente și continue prăpădiseră mâinile medicilor și ale studenților. Medic secundar era atunci D-nu Dr. Demetrie Balanu; la sosirea răniților, dimineața la 4 ore, sau noaptea, îi priimea la gară, apoi îngrijea de transportul lor la divizia noastră. Cu mâinile excoriate, pline de răni, în urma deselor spălături desinfectante, nici un minut n'a hesitat a urma serviciul; apoi când se îmbolnăviră și interni noștri, tot D-sa i-a înlocuit; mai totă ziua o petrecea în cancelaria diviziei mele spre a nu suferi serviciul în lipsa mea.

A împărți tutun și țigări între suferinzi, îi era distracția cea mai plăcută; căzut bolnav, s'a târât și n'a lăsat pe răniții noștri până în momentul sosirii mele, când am reluat serviciul în conducerea mea.

O rară abnegațiune în favorul soldaților noștri!

Domnu Doctor Dimitrie Balan, iubitul meu cumnat, el nu putu să aibă nici măcar plăcerea de a citi aceste rânduri, fiind acum mai mult de un an, de când neîndurata mörte 'i-a tăiat firul vieții. Nimene nu 'i-a mulțumit pentru stăruințele séle; modest până la extrem, nici un semn extern n'a distins serviciile séle din timpul resbelului. Pornit dar de un sentiment de dreptate și de datoria de confrate, împlinesc acéstă lacună semnalând aici recunoștința mea spre memoria lui, care a îndulcit suferințele luptătorilor independenței și a gustat acea mulțumire sufletescă ce aduc însăși faptele.

Acum am găsit Capitala în deplină activitate cu caritatea. Damele, care se zice că cugetă cu cordul, aũ desvoltat o energie remarcabilă în favorul răniților; multe societăți existente m'aũ rugat a indica cum s'ar putea întrebuința mai merituos buna stăruință din parte-le. Am arătat cum trebuie să croiască rufele, le-am îndemnat a nu prepara scama, — care s'a eliminat din usul spitalelor, ci a cumpăra vată preparată. 'Mă-aũ trimis, în divizia mea, 40 de perne umplute cu fulgți informându-se că n'aveam în spitale de cât perne umplute cu pae și cu lână, în număr foarte restrâns.

D-nu *A. Emil Zehender* bancher, 'mă-a trimis 20 saltele de cauciuc, ce se umple cu aer, precum și vin și cognac, spre a servi răniților. De și a încetat, din viață, îmi aduc însă aminte cu recunoștință de actul său filantropic față cu soldații noștri.

În acest timp visitația spitalelor a fost instructivă, căci eu, care în anul 1871, mă preumblasem pe câmpul baracelor la Berlin, am putut să compar cum lucrăm noi. În București am avut chirurghi români și chirurghi germani, chemați din Germania în diferite spitale, cum

și medici ruși cari au înființat un spital pentru ruși la Cotroceni. O activitate febrilă a avut loc.

Aici mă aduc aminte de *Doamna E. B. Mawer*, care, prin mijloacele particulare englezești formase un spital cu 30 paturi, în casele Costaforu, str. Batiștea.

Doctor Mawer, soțul sus numitei Doamne, a unit solitudinea sa cu grijea caritabilă a soției sale în favorul răniților noștri.

Domnu Doctor B. Mawer a decedat de curând; pe lângă o memoria venerată de toată lumea, D-na Mawer se va bucura reamintindu-și eminentele servicii cu care a îndulcit suferințele ostașilor români. Mie îmi face o deosebită bucurie a depune o cunună de recunoștință la momentul recent al respectatului meu confrate, și fac din nou complimentele mele ficei Albionului, care a știut a împlini în patria ei adoptivă rolul său salvator.

Alți doi medici americani au făcut serviciile lor la acest spital, D-nu Doctor Casey din New-York, care mi-a făcut plăcerea d'a asista la o vizită a mea la spitalul «Filantropia», unde s'a și înscris în condica de vizitatori. D-sa a văzut multe în resbelele trecute și a venit aici spre a da ajutoarele sale. Cel l'alt medic atașat, a fost Doctor Lamson, tot din America, un tiner înalt, bine făcut; în toată atitudinea sa se vedea tendința de a place; — o vanitate pardonabilă la toți pe cari natura i-a dotat cu frumusețe corporală, și D-lui a îngrijit spitalul.

Maî mulți ani în urmă, răpit de dorința insatiabilă de a poseda maî mult, a otrăvit pe vara sa, cu scop a moșteni. Descoperindu-se crima, fu apoi condamnat la mörte, și executat la Londra.

Când un om al științei comite o crimă, chiar și un cuvânt de scuze ce găsim pentru criminalii inculți, dispare, — căci și oscilațiunile cugetării se pare că se opresc la ast-fel de fapte inesplicabile.

În București am găsit instalate surori de caritate, aparținând «Crucei-Roșie» din Rusia, sub comanda soarelui Sabinini, o damă care, cu mult tact și demnitate, a îngrijit aici trenuri cu ambulanțe sanitare. Am intrat în ele și am studiat arangiammentul lor; adeseori am văzut și trenuri goale, și am putut studia cu atât mai bine interiorul lor. Acastă ramură a serviciului sanitar este o vastă specialitate de studiat. Timp îndelungat m'am ocupat cu acest studiu și de aceea m'am silit să ved cât s'ar putea mai multe trenuri, spre a lărgi experiențele mele.

A trebuit să trecă un timp lung, ca să ajungă această cestiune la maturitate. Fie-care cu influență a aranjat câte ceva, până când suferințele altora au dovedit inaptitudinea inovațiunii lor.

Astăzi suntem aproape de perfecțiune, dacă am construi din nou vagone de ambulanțe; pre cât timp însă armele moderne consumă bugetele noastre, și vom urma de a transforma, ca până acum, vagonele eftine de marfă în vagone de ambulanță, nu vom putea coresponde datorielor ce trebuie să avem către răniți, cari suferă pentru patrie. Trenurile cele mai bine împărțite—din câteau trecut prin București—au fost cele din Saxonia, și au excelat prin aranjamentul interior și prin îngrijirea deosebită, pe care o și necesita celulele personalului medical. Am obiectat atunci comandantului trenului, că aranjamentul atât de bine studiat, presintă un mare defect, având brancardele atârinate de inele

de cauciuc, sistem american mult combătut de medicii militari. D-sa a susținut optimicește suspensiunile elastice. Mai în urmă am avut bucurie de aconstata, că paturile orî brancardele *fixate* s'aũ adoptat ca cele mai excelente, căci cele elastice repetéză sgu-duiturile într'un mod nu puțin supărător. Trenul de ambulanțe este un arangiament admirabil al timpului nostru de progres, minunat prin minuțioasa prevedere a lucrurilor și prin eminentele servicii ce face omenirii. Nu'mi ertă spațiul a intra mai profund în cestiune; póte voiũ avea alt timp în viitor spre a veni cu vre-o altă lucrare specială.

Divizia mea a fost vizitată în acel an de D-nu Doctor Baron Mundy; acest bărbat, renumit în cestiunea ambulanțelor și a serviciului sanitar de răniți, a luat parte activă în resbelele Americii, între anii 1861 și 65.

La asediul din 1871, a stăruit în Paris, participând la tóte miseriile. În 1877, a stăruit la Constantinopole, și îmbolnăvindu-se, s'a oprit — la trecerea sa înapoi — în Bucuresci. El este inițiatorul societății de «*Salut public*» de la Viena, unde și acum își exercéză tótă activitatea sa, excelând și ca șef al serviciului sanitar al ordinului *Ibniților*.

Baron Doctor Mundy, s'a preumblat cu mine prin tóte spitalele, însă baracele din curtea spitalului *Filantropia* le-a declarat ca cele mai viciose ce se pot produce. Nutresc speranța că o Eforie prevézătoare va ordona în curând arderea lor, spre a scăpa de o construcție atât de defectuoasă.

Aflând de la D-na Sabinini, că sosește la Giurgiu o corabie, instalată ca «ambulanță rusească», am plecat acolo cu D-nu Doctor Mundy. Un șlep ordinar fu

transformat în ambulanță; însă lipsa de ventilație și multe alte lucruri omise, nu m'a putut împăca cu cele văzute; aș fi dorit a vedea ceva mai nemerit. Am fost invitați a dețuna pe acest vas, și eu m'am așezat lângă o domnișoră rusă, doctoră în medicina, care exercita chirurgia. Baronul Mundy o văzuse operând în Serbia, la resbelul Serbo-Ture din 1876. Era o domnișoră plăcută; cred că-mi va erta dacă lungimea anilor mi-a smuls numele ei din memorie. Am vorbit mult de sciință, de luptele noastre grele, pe care ea le-a suportat fôtre bine. Iubea știința și misiunea cum pôte iubi numai o femeie cu fantazie și cu ardore, până la o completă abnegațiune.

Calități admirabile! Acastă a fost prima *D-șoră medic* cu care am făcut cunoștință; de atunci am mai avut adese ori ocaziune d'a observa femeile medic; am văzut una renumită în Elveția, cu un însemnat aflus de clientelă. Am văzut și observat multe, și tôte, una ca cealaltă, cea mai ocupată, ca și cea mai modest clientată, mi-a făcut impresiunea, că sexul femeesc nu este creat pentru greaua misiunea de medic.

Argumente multe s'aũ enumerat și de alți; sum convins că cerebrul femenin nu se deosebește în funcțiune de cel masculin; nu trag în dubiũ, geniul și talentele acestui sex, denumit *cel frumos*; sum chiar convins că cugetările lor liniștite, limpebite de sentimente nobile, întrec adese-ori multe decisiuni turbulente ale bărbaților; știu că convincțiunile lor le pot anima până la eroism, și chiar la martiriũ.

Dar sum contrariat că, pe lângă calitățile cele mai sublime, natura a impus femeii sarcinĩ, carĩ, inobilând sexul lor, le ridică la adevărată venerațiune, adică la

propagarea genului uman. Fisiologicește privit, unŭ timp periodic de 10 luni lunare, ű schimbă dispozițiunile corporale într'un mod fôrte simțitor, consecutiv adeseori și pe cele spirituale, și acest interval va impiedica exercițiul greŭ al artei medicale — dacã nu-l va și opri cu totul — dar presupunând în acest interval posibilitatea ostenelelor profesionale, vine timpul *partului* în urma cãruŭ, 6 sãptãmãni sunt cel puțin necesare pãnã la restabilirea normalã.

Ce ar face atunci un serviciŭ public, conflat unui confrate medic *femenin*?

Ar fi o aberațiune a pretinde negațiunea destinațiunii sexului.

Un altrol însemnat, prin care se distinge sexul feminin în societate, este educațiunea copiilor. Bãrbatul ű este dat a lupta pentru existență, a apãra familia și patria, a propaga științe și principii salutare; femeea formezã familia, ea propagã simțul moral, iubirea familiei și a patriei; tôte ideile mari sunt apostolite de femeŭ; muma inoculeazã sentimentele cele mai nobile în anima copiilor. Școla instruește religia, muma o cimenteazã în anima copilului; tôte ideile mari, salutare aŭ fost fertil propagate de anima femeilor, în sanctuarul familiei.

Femeea medic, fiind ocupatã cu exercițiul profesional, perde acest rol sublim în societate, și schimbã astfel destinația sa în societatea umanã. Profesorul Waldeier, combãtând, într'un articol renumit, devierea destinațiunei femeŭ zice: «Prin secolŭ femeile s'aŭ ocupat „cu arta obstetricale, adicã cu moșitul. Ce lucrãri însemnate s'aŭ fãcut de acest sex? ce invențiuni sau „inovațiuni aŭ fãcut el? Tot ce s'a fãcut în acestã

„ramură a științei medicale, atât de perfecționată astăzi,
„sunt creațiunile ale bărbaților. Se vede că destinațiunea
„inherentă a naturei împiedică impetuositatea acțiunilor“.

Timpu actual a creat multe funcțiuni, spre a facilita independența femeii; ast-fel vedem dame impiegate la poștă, telegraf, telefon, la bănci și în școle primare, ca profesore: m'am bucurat vëndând asigurată fetelor o independență demnă, prin care câștigă ele o certitudine mai mare în alegerea consorțiilor, orî își asigură viitorul, chiar excluzându-se de căsătorie. Nu sunt competent a aprecia serviciile lor, dar vëndând că, în multe districte din Germania, este cu rigóre cerut ca profesorele să fie domnișore, mi se pare că argumentele fisiologice, mai sus invocate de mine, dobândesc mai multă valóre.

Intorcându-mă din Giurgiu, cu D-nu Baron Dr. Mundy, am mai vizitat baracele rusești, construite—în apropiere de Giurgiu—din rămășițele edificiului expozițiunei din Viena în 1873, aduse acolo de un antreprenor. Am vëndut o enormă baracă cu o aglomerațiune neertată, cu suferinzi reu așternuți, cea ce m'a impresionat într'un mod fórte neplăcut.

Baron Mundy, mi'a făcut onórea d'a asista, în mai multe rânduri, la operațiunile mele din spitalul «Filantropia». Compania sa mi-a fost fórte instructivă; cât pentru laudele séle, adresate diviziei mele, sunt și astăzi mândru, știind că el, pe lângă competență sa, este implacabil în aprecierile sale.

Ocupațiunea noastră la spital era mult oștenitoare; numărul însemnat al operațiilor, pansamentele migălóse, cereau vigórea și energia fie-căruiia din divizia mea. Toți cei din serviciul meu au înțeleș însemnătatea

rolului și luptele eroice, ale soldaților noștri pe câmpul de resbel, aū găsit un echoū compătitor în stăruințele nōstre; și pe cānd noi lucram ast-fel, sosi Ńti-rea ca, în *zioa de 28 Noembre 1877*, fu luată Plevna.

A doua zi priūmīt-am invitațiunea urgentă din partea Președintelui societăței *Crucea-Roșie*, Principele Dimitrie Ghica, rugāndu-mē ca, în fața evenimentelor și în prevederea unui însemnat număr de răniți, să plec la Turnu-Măgurele și să iaū din noū direcțiunea, ca *Șef al spitalelor temporale ale Crucēi-Roșie*. A doua zi, 30 Noembrie, 8 ore matinale, am și plecat, via Slatina, ca și altă dată, Dunărea nefind încă liberă de dominațiunea turcā.

XI

În ziua de 1 Decembre mă afla la Turnu-Măgurele; mi-am accelerat sosirea acolo, căci mi se păru că evenimentele putéu a mă precede, și de acea am voit ca, la momentul cerut, să fiu la locul méeu. Chiar pe strade se vedea fisiognomia ómenilor mai senină; însă de pe câmpul de resbel nu putém afla nimic; se vorbea de o mare mulțime de răniți.

M'am dus la baracele nóstre, și am început a complecta pregătirile făcute. Trebuie să amintesc că în acel an am avut o tómnă excepțional de frumósă, sórele splendid, cald; cu tóte acestea Președintele societăței, în prudenta sa prevedere, mi'a telegrafiat a instala din nou corturile, cari fuseseră împachetate de érnă, și le-a pus la dispozițiune în prevedere de răniți numeroși. Ast-fel, de la 1-3 Decembrie, se formase o taberă mică de corturi și am așteptat pregătit pe răniții noștri. Am găsit în baraca a 4-a vr'o 30 răniți turci, de la căderea Plevnei. Am zis confrăților mei că am o colecțiune de glónțe turcești, scóse din corpurile soldaților români, și că aș dori să am și glónțe scóse din corpul turcilor, dar nu s'a găsit de către confrății mei nici un glonte.

Urmărind visita, am găsit pe un soldat turc, Hasan Achmet, de 40 de ani, din Ortakioi, rănit la luarea Plevnei în zioa de 28 Noembre, întorcându-se după Opanes la Plevna, pe podul Viduluî. Plaga, prin armă de foc, la regiunea unghiuluî inferior al scapulei drepte, și fractura spinei scapulei. Din regiunea supra-spinosă a scapulei am estras glonțul, care se află și astăzi în colecțiunea mea, și care este un proiectil rusesc.

Al 2-lea proiectil, din colecțiunea mea, l'am găsit la Suleiman Achmet, de 40 de ani, tot din Ortakioi, rănit tot la luarea Plevnei pe podul Viduluî.

Plagă prin armă de foc în regiunea sacro-iliacă dreaptă și adenita ingvinală suporată dreaptă. Am deschis adenita, și cu puroiul s'a desertat și proiectilul, tot rusesc, care a trecut din regiunea sacrală, a parcurs cavitatea abdominală și s'a oprit în regiunea ingvinală dreaptă; acest rănit a venit pe jos până la T.-Măgurele; «Crucea-Roșie» însă i'a salvat pe amândoi și i'a eliberat vindecați.

La 4 Decembrie o ploce prelungită a întunecat orizontul; stradele orașului Turnu-Măgurele se acoperiră cu un noroi subțire, care n'a fost molestat de cât de picioarele trecătorilor. Mai pe sêră m'am dus la grădina publică, ca să ved intrarea primuluî transport de turci captivi. Lupte de luni întregi, perderi însemnate de soldați și ofițeri, dintre cari unii cunoscuți și amici, nutreau o mare ură către inamic.

Așteptam a vedea giganții de omeni; Titanii cari au știut să fie în loc 2 armate puternice! — și când s'a apropiat transportul, am văzut pe bravii noștri soldați conducând o glotă de Turci, unii pe jos, unii călare, ploați și plini de noroiu.

Ofițerii superiori turci fură internați la «Grand Hôtel», unde locuiam și eu, bordeiul baracelor, vechia mea locuință. fiind ocupată de alți. Restul Turcilor captivi, peste vr'o 2 mii de oameni, fură așezați împrejurul baracelor »Crucei-Roșii«, ocupând și corturile noastre din nou întinse.

A 2-a zi, impacient de a observa pe captivi, m'am sculat și mai matinal de cât obișnuit. Eșind pe balustradă am fost surprins văzând în curtea hotelului pe ofițerii turci cum vindeaū caī, covore micī, în fine multe lucruri de cari voiaū să scape; am văzut vânzând caī frumoși câte 4—5 lei. M'am dus jos în cafe-nea, unde putui observa pe ofițerii turci cari ocupaseră o masă mare; fiziognomia lor, nu arăta depresiunea ce socoteam a găsi la dênșii; — din contra, ei cu o liniște perfectă își sorbeaū cafeaua și tot ast-fel neturburați își suflaū și fumul țigărilor; părea că erau turci pe cari îi observasem, mai acum câți-va ani, în cafenelele Stambulului.

Sum convins că în fața orī căruī alt om, de orī-ce națiune, aș fi putut vedea durerile lor; dar fața Turcului nu 'mī-a indicat nimic; știū că *fatalistul* nu murmură în contra întâmplărilor ca noi, ci rămâne liniștit în convincțiunea că n'a putut scăpa de destinațiunea sa. Era un mare cerc de ofițeri, așezați împrejurul mesei, fumând toți; conversația lor era pronunțând câte-va vorbe, nu o conversațiune animată cum se aude la noi. Intr'acestea iată intrând și un colonel turc, om bine făcut, înalt, care se îndreptă spre grupa descrisă; mai fiind un loc liber, se apropia cu pași lenți, își scose galoșii și se așeză în acel loc vacant; puse tabachiera și țigareta pe masă,

își încrucișă picîórele sub el, și atunci începu a saluta în tóte direcțiunile, pronunțând obicînuitele lor cuvinte de salutare, la carî răspundeaú toți ceî-l-alți.

Am admirat liniștea și tactul cu care procedaú.

M'am precipitat la barace, unde am găsit pe toți turcîi captivi. Ofițerîi se așezase în corturile «*Cruceț-Roșie*,» ceî-l-alți ședéu pe iarbă. Captiviî erau înconjurați de soldați români (curcani); am auzit ordinul de a împușca pe orî-care captiv ce s'ar încerca să treacă linia păzitorilor. Și aci se făcuse un târg; turcîi vindeaú batiste, ștergare, inele, tóte lucruri de care puteaú să se lipsească. După ce am luat prânzul, cu personalul baracelor, m'am dus să ved pe captivi. Odată vëzuî pe un turc care voia să treacă linia păzitorilor, și nu puțin m'am speriat, socotind că soldatul este în drept a trage cu pușca asupra lui; însă soldatul s'a plecat, și ridicând de jos o nuia, ce o avea la picîórele sale, amenință cu ea pe turc, care vëzënd acest îndemn delicat, s'a întors înapoi.

Admirabilă blândețe a soldatului român!

Am avut ocaziunea a vedea captivi și de alte națiuni, și am putut citi în fața lor depresiunile morale. Am vëzut răniți și bolnavi, unde medicîi s'aú plâns că întristarea spiritului causéază mersul rău al tratamentului. Nimic din tóte acestea n'am putut observa la captiviî Turcî; — încrederea lor în *fatalitate* orî lipsa de instrucție, le-a mascat fisiognomia.

Din contemplațiunile acestea am fost întrerupt de afacerî medicale, căci mulți Turcî se îmbolnăviseră și a trebuit să-î adăpostim în barace; îndată atunci o baracă întrégă fu populată numai cu turcî. D-nu Doctor Cristof, care vorbea turcește, fu însărcinat de mine

cu această divizie, și pe lângă stăruințele se-le anterio-re, ne-a fost de mare ajutor în tratamentul turcilor. Drept aceea îi mulțumesc și astă-zî încă pentru excelențele sale servicii.

Tim-pul ploios, de câte-va zile, se schimbă într'o nin-sore abundentă; tómnă lungă făcu repede loc la o érna de tot aspră; un viscol mare a dărămat corturile și furăm siliți a adăposti pe turci în locuințele țáranilor, pe la marginea orașului, cum și în grădina «Raimond», unde se afla un însemnat număr de corturi. Șése zile în continuu a viscolit; termometru se coborise sub 15 cen-tigrade. Turnu-Măgurele fu cu totul isolat în cursul acelor șése zile; tóte comunicațiunile fură întrerupte; magazia de la «Crucea-Roșie» ne-a dat toate provi-siunile, și n'am suferit nici o lipsă, de și piața, cu tóte prețurile exorbitante (un kilo de cartofi 6 lei), n'a putut îndestula cerințele noastre.

Incetând viscolul, termometrul s'a coborât până la 20 centigrade.

La grădina «Raimond» am găsit un cort cu 6 Turci, șezând toți afundați până la gât în pac, toți cu țigări între buze; — toți morți, degerați par`că dormia. Ce teribile sunt consecințele resbelului!

Este știut că Osman Pașa eșind din Plevna s'a a-runcat asupra armatei rusești spre Opanes: armata română n'a avut, din acea zi, de cât vre'o 14 răniți și morți; ast-fel noi, la baracele «Crucei-Roșie», am avut soldați români răniți de la atacurile anterio-re, și turci răniți și îmbolnăviți recent. Acum avui ocaziune d'a observa pe turcii răniți mai de aprópe. Ei în ge-

nera a  nemărginită încredere în medic ; toți incult i, se  chin  înaintea omului de știința, care- i impune autoritatea prin fapte crezute supraumane.

Turcul pretinde a m nca  i a bea curat, dar aruncă jos l ng  el, fără nici o grije, tot ce nu- i trebuie, cum  i fără temere de veri-ce consecin e ; se sile te a fi el curat,  i comite tot spre a impurifica ceea-ce este împrejurul său ; se supune la operațiunile chirurgicale cu tótă încrederea  i suferă durerile cu eroism.

Pacientul turc este docil ; observă cu supunere indica iile medicale,  i fiind oprit de coran de a bea vin, el îl bea, dacă medicul zice că este dat ca medicament. Se zice că este recunoscător către bine-făcătorul s u, cu deosebire către medicul care l'a căutat.

Din mai multe sute de turci c uta i, n'am avut ocaziune a revedea pe nici unul,  i nu sum competent a judeca ac st  calitate a lor.

La începutul viscolului trecu Dunărea principele Carol, Domnitorul nostru,  i veni la T.-Măgurele, c nd atunci am fost  i eu  nvitat a fi present la sosirea Sa.

Domnitorul s'a adresat cu afabilitate către to i cei present i ; v z ndu-ne pe noi medici i, ne-a dat m na  ic nd.  V  mul umesc Domnilor ; Medici i s'a  deosebit în tot timpul, sum prea recunosc tor . Cuvintele acestea a   nc ntat pe to i dintre noi ; după o labóre, apr pe supra-uman , această recuno tin a din gura Domnitorului, a îndemnat pe to i a persista fără preget în alinarea suferinzilor. Fa a Domnitorului era mult seri s , mi s'a părut a fi cam obosit ; dacă Măria Sa a  tiut atunci, ceea-ce noi to i am aflat cu c teva luni mai în urmă, nu mă mir de grijea  i su-p r rile car  a  apăsat buna sa inim .

Primiirea a ținut mai mult, și chiar în acele momente Domnitorul a decorat pe D. Colonel Logadi, așinându-î pe piept, cu propria sa mână »Steaua României«.

Privind tóte acestea am avut liniștea de a mē aprofunda în cugetări. În ce timpuri însemnate trăim ! Poporul român, a vegetat prin secolî în supresiune : a nutrit în anima sa limba maternă și scânteia sacră a libertății. Pare-se că prințul Carol a fost destinat să înscrie din nou numele poporului român între națiunile vigurose, și națiunea, în recunoștința sa, a așezat coróna regală pe capul Alesului sēu.

Saltă inima fie căruî, care a avut bucuria de a vedea sórele popórelor, răsărind splendid și pentru poporul român.

A doua zi, Domnitorul Carol I, începu a visita pe răniți în diferitele spitale, și noi l'am așteptat la baracele »Crucei-Roșie«.

Viscolul sufla mereu, zăpada trecea de șoldul omului ; a trebuit să se curețe drumul mereu de la șosea până la barace, căci mereu se grămădea troenî de nive. A 3-a zi în fine, a venit Domnitorul și pe la noi, și m'am dus înainte spre întîmpinare până la șosea, unde Măria Sa m'a distins strângându-mî mîna. După ce avui onórea d'aî presinta tot personalul medical, am intrat în prima baracă ; acolo Măria Sa a vorbit cu toți suferinđii, s'a informat cum și unde au fost răniți ; tot asemenea a procedat și în a 2-a și a 3-a baracă, consolând pe fie-care rănit cu cestionare blândă și minuțiosă ; în urmă ne-am apropiat și la a 4-a baracă, unde nu zăcea de cât răniți Turci, acolo, actualul Regele nostru, s'a oprit și ne-a

recomandat a da îngrijirile cele mai bune tot ca și soldaților noștri, fără a voi însă să intre spre a vedea pe turcii răniți.

Este un sentiment mărinimos a nu umili pe învinsul rănit, și noi am rămas toți încântați de aceste sentimente delicate și nobile a generosului nostru Rege.

Inveseliți de această înaltă vizită, care a satisfăcut ambițiunea noastră tuturilor, m'am dus seara spre a cina la hotelul «Raimond» unde, între alții mulți, a fost și un confrate militar conviv la masă cu noi. Pe când vorbeam a intrat un soldat (curcan) trimis ca să cumpere vin, având pe cap căciula de oie cu pana de curcan, cu cămașe și pantaloni de pânză și încălțat cu cisme; când trecu pe lângă masă, soldatul salută pe medicul colonel, care 'l opri, întrebându'l: «de ce nu este îmbrăcat mai bine?» «Domnule Colonel, răspuse el, mai am o manta pentru mare ținută, acum sunt în mica ținută».

Colonelul rămase surprins de răspuns, noi toți însă, ilariați de comica momentului, am admirat pe acești soldați, cari au știut să învingă, pe lângă un inamic crâncen, și asprimea ernei excesive din anul 1877.

Atunci avui ocaziune de a vedea multă lume adunată la joc de cărți; eu unul nu găsesc distracție în jocurile de hasard; și mărturisesc că, nu puțin m'am mirat a vedea, pe lângă alte felurite persoane, jucând înfocat mai cu seamă omenii, cărora li s'au încredințat însemnate roluri la Societatea «Crucea-Roșie», din diferite țări. Presupuî că negreșit toți acei jucători au pierdut bani din punga lor, dar nu pot admite ca omenii, cu asemenea sarcini, să petrecă nopți întregi, precum nici cred că a doua zi ei pot fi apți a da totă solitudinea cerută unui transport sau unui spi-

tal provisoriu de răniți. Vestitul chimist Liebig, judecă civilizațiunea unui popor după consumațiunea săpunului; eă așa zice: după organizațiunea «Crucei-roșie». Cu cât risipim mai puțin baniți carității publice, cu atât mai mult suntem civilizați; conductorii și administratorii trenurilor sanitare, perđend sume considerabile, comit o nedreptate, și trebuie să dispară asemeni lucrurii, dacă sentimentul de umanitate și amorul patriei nu locuesc numai pe buze ci și în inima cetățenilor.

Locuind la Grand Hôtel, în lipsă de alte camere bune, am invitat pe D-nu Doctor Leonte să conlocuiască cu mine. D-sa se întorcea atunci de la Grivița, unde'și făcuse serviciile la ambulanța «Crucei-Roșie». Mi-a fost elev la școla de medicină, și am avut plăcere de a'l adăposti. O campanie ostenitoare Ț-a fost pus forțele la grele încercări, căci, cu totă tinerețea sa, obosela era vizibilă.

Frigul excesiv ne-a silit a alimenta focul peste nopțe, punend mereu lemne în sobă, împrejurare de care m'ă aduc aminte, cu câtă amabilitate m'a scutit D-sa de ostenela de a mă scula la rëndul meu din pat.

Un tēner cu moravuri spartane, respectând etatea!

În urmă am lucrat mai mulți ani cu doctorul Leonte, atașat fiind la divizia mea de la spitalul *Filantropia*, unde s'a distins, în tot-d'a-una, prin dorința de a se instrui. Dibăcia-î manuală m'ă-a indicat de atunci pe viitorul chirurg abil; actualmente este succesorul meu la spitalul *Filantropia*, și îi strâng mâna cordial ca semn de aducere aminte de timpul petrecut în serviciul omenirei suferinde.

La 24 Decembre 1877, am primit telegrama ce urm \acute{e} z \acute{a} , din partea Domnului Preşedinte al «Crucei-Roşie» :

No. 1467.

«Doctorul Fialla, «Crucea-Roşie», la T.-Măgurele».

*«Am primit alţi 150 răniţi turci ; dac \acute{a} şederea D-v \acute{o} stră în Măgurele nu este indispensabilă, înapo-
iaţi-v \acute{e} în Bucureşti».*

Dimitrie Ghica.

Aş fi voit să plec, dar viscoala mereu ; nici un drum nu era practicabil ; zăpada trecuse de un metru şi jumătate nalţime, la unele locuri. T.-Măgurele a fost încă cu totul isolat.

Se vorbia că Domnitorul va pleca ; am căutat o sanie dar n'am putut găsi nici una de vânzare. În fine spusei D-lui căpitan Wels, nedomirirea în care mă aflam, şi 'mă-a d \acute{a} ruit o pereche de t \acute{a} lp \acute{o} ie de sanie, iar c \acute{a} l \acute{a} raşii noştri ai improvisat cu câte-va sc \acute{a} nduri o sanie. Dacă cu ac \acute{e} stă ocaziune ar \acute{a} t D-lui căpitan Wels şi D \acute{o} mnei Wels recunoştinţele mele, după 15 ani, o fac din dorul d'a aduce aminte însemn \acute{a} tatea darului de atunci, pentru care îi mulţumesc şi ast \acute{a} -zi.

Am aşteptat plecarea Domnitorului, spre a mă lua după urm \acute{a} -î şi mi se pare,—dacă nu mă înşelă memoria,—că a plecat la 26 Decembre st. n., şi că a 2-a zi, am plecat şi eu cu D-nu Filacto, fost administra-
tor la «Crucea-Roşie». Am avut 4 cai şi 2 c \acute{a} l \acute{a} raşii cari conduceau caii. Calea b \acute{a} tută, orî spartă de Dom-

nitor, ne ducea în spre Ruși-de-Vede, și un vânt de nord, cam aspru, ne-a molestat tótă ziua; cantitatea de nive nu ne-a permis a vedea orizontul; nu vedeam alt din sania noastră de cât nive și iar nive.

La mijlocul câmpului, póte la vr'o douë óre de parte de Ruși-de-Vede, ne-am întâlnit cu un turc bē-trân; compagnonu meū știa bine turcește, și ne-am oprit; ghiața atârna de pe mustața și barba lui; el rămasese înapoi de un transport de captivi, neputēnd umbla destul de iute. «Sunt din Syria, D-lor», zicea turcu; «acolo n'avem de cât vara perpetuă, și aici vēz că am dat de un timp teribil, luați-mē cu Dumneavóstră».

Ne-a fost imposibil d'a-i împlini dorința, căci n'aveam loc; am voit să-i dăm câți-va lei, dar turcu s'a mulțumit a ne respunde: «N'am nevoie de banī».

Citind cine-va acestea, va găsi póte neuman faptul de a părăsi pe un om în pericol, — ; în realitate n'am avut loc, dar putea să șează înghesuit lipit de noi, vr'o 2 ore, până la Ruși-de Vede. Legea observată de Darwin: «tendința de a se conserva», se pronunță la resbel mult mai puternic. Contactul cu un om cu vestmintele neschimbate de la începutul resbelului, tóte consecințele impurității; insecte desgustătóre și chiar germeņi de bólă, a făcut caritatea noastră și mai imposibilă. Un om mai mult ori mai puțin, în trista tragedie a unui resbel; viața unui om, — o bășică de săpun, — am trecut cu sania înainte.

Frumos populată este țera pe aicea; din sat în sat, după numeroșe vicisitudini, resturnișuri, și alte calamități, am sosit în fine a 2-a zi séra, pe la 9 óre la Costești. Acolo am trasla o ospătărie, unde am găsit o

mulțime de ofițeri, cărora exprimându-le întristarea noastră, că n'am putut apuca trenul la 6 ore, am aflat că din cauza poleiului, trenul, era încă așteptat.

Salutați dar pe baviți ofițeri și am tras la gară; și pe la 1 oră din noapte am sosit în București.

XII

În absență, divizia mea la spitalul Filantropia se populase cu răniți Români și Turci; în Capitală, stăruințele noastre au fost facilitate prin toate mijloacele posibile, cari ne-a fost la dispoziție; în toate zilele erau mai multe operațiuni; tot personalul atașat diviziei mele a lucrat până la abnegațiune completă.

Fiind mereu în contact cu Turci începusem a mă înțelege cu dânșii; învățasem cuvintele salutării, știam să indic luarea medicamentelor; știam cum să-î îndemn la paciență, și astfel am putut să influențez salutar asupra moralului lor, care în genere, la răniții învinși, este mult deprimat.

Am găsit în divizia mea și pe un medic Turc, de origină germană, anume Iuliu K....g, care a fost internat la spitalul Independenței la T. Măgurele. El căzuse în mâna Rușilor, cari îi luaseră tot ce a avut, rămânând numai cu vestimintele rupte și cu febra tifoidă. Reconvalescent l'am trimis recomandându-l la divizia mea în Bucuresci, unde l'am și găsit. Acest om se identificase cu obiceiurile turcești; cugetările lui deveniseră mai lente, chiar și uitătura pe sub pleópele superioare—care dă un aspect somnoros Turcului—a fost adoptată de el. Insănăto-

șit, i-am dat loc la masa mea, acordându-î tot odată și voe d'a se plimba peste zi, iar seara a dormi la spital.

Totă dorința lui era de a-și revedea soția și copiii săi; am avut multă compătimire de acest confrate; om tănăr, viguros, abătut de suferințe și de evenimente, nu-î remăsese de cât lacrimi de dor și de desperare.

I-am procurat banii necesari, rugându-l ca ori când îi va merge bine, să-și aducă aminte de această datorie de onóre. Mult îmi pare rău, că după 15 ani, încă nu i-a mers confratelui meu trebile bine; dacă însă 'lă voi măi prinde ear la resbel, atunci îi voi reaminti promisiunea.

Said și Etem Pașa, general de brigadă de infanterie de la garda imperială, au fost internați ca captivi de resbel în Bucuresci. In ziua de 10 Martie, 1878, au venit la divizia mea spre a vedea pe Turcii răniți; Said Pașa, unū tip comun turc, înalt corpulent; Etem Pașa o fisiognomie inteligentă, înalt, subțire, ochii negri expresivi; visitând spitalul, unū Turc rănit incepu să plângă, căci servise cu Etem Pașa, pe când acesta era locotenent; ast-fel avu loc o scenă de emoțiune.

Transportul Turcilor fu surprins de geruri excesive, în urma cărora mulți se îmbolnăviră de congețațiuni, și unū însemnat număr de alte afecțiuni.

Nici spitalele civile, nici cele militare, nu-î maī putură adăposti, și ast-fel casarma «Malmaison» fu transformată într'un spital pentru Turci, unde am fost rugat a lua și eū o divizie sub a mea îngrijire. M'am înțeles anterior cu personalul meu medical, de

la spitalul *Filantropia*, căci numai cu ajutorul lor avui curagiul de a primi și această însărcinare. Atunci în toate zilele, după ce terminam vizita la *Filantropia*, ne precipitam la «Malmaison». Am avut 80 de paturi, cea mai mare parte congelată; Infirmieri, soldați nedepriși, lipsă completă de tot ce trebuia, până chiar și de apă necesară, din cauza lipsei de vase trebuitoare. În această miserie am procedat cu mumificarea părților congelate, cu pulvere de Magnesie ustă. Acid salicilic și Alumen depurat; ast-fel am mumificat părțile și am scăpat de exhalățiunii fetide.

Nici o dată n'am căutat bolnavi în condițiuni mai primejdioase de cât atunci, și mă mir cum de am scăpat, cu tot personalul meu, fără contagiune.

O damă din elita societății, Dómnă *Sofia Catargi*, se devotase carității pentru Turcii de acolo; a asistat la vizitele medicale, a distribuit medicamentele și alimentațiunea, a delectat pe suferinzi, împărțind tutun atât cerut de Turcii. Am fost surprins de devotamentul acestei Dómnă și, recunoscându-i deosebitele merite de temeritate desvoltată, fac și astă-zí complimentele mele de admirațiune Dómnăi *Sofia Catargi*.

La divizia mea de la *Malmaison* am avut un Turc din Arabia, cu ambele gambe congelate aproape până la genuchi; s'a necesitat amputarea ambelor gambe; Intrebaí pe comandantul spitalului, dacă mi-ar da voie să iaú pe acest suferind la spitalul *Filantropia*, unde aveam toate mijlócele de a-l salva și mi-a răspuns că fiind trecut în lista lui nu-'l póte ceda nici de cum. Vézënd imposibilitatea de a-'l opera la *Malmaison* și nenorocitul pacient fiind în pericol de mórte, dacă s'ar mai întârzia operația, față cu neînduplecarea comandantului,